

Dvorac Pejačević u Osijeku

Ososlija, Diana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:118997>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest umjetnosti

Diplomski sveučilišni studij povijesti umjetnosti;
smjer: konzervatorski i muzejsko–galerijski (jednopredmetni)

Diana Ososlija

Dvorac Pejačević u Osijeku

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest umjetnosti

Diplomski sveučilišni studij povijesti umjetnosti;
smjer: konzervatorski i muzejsko–galerijski (jednopedmetni)

Dvorac Pejačević u Osijeku

Diplomski rad

Student/ica:

Diana Ososlja

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Antonija Mlikota

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Diana Ososljija**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Dvorac Pejačević u Osijeku** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 20. siječanj 2021.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Pregled dosadašnjih istraživanja	2
3. Ciljevi.....	2
4. Okolnosti dolaska plemićkih obitelji na područje Slavonije i Srijema	3
4. 1. <i>Obitelj Pejačević.....</i>	<i>3</i>
4. 2. <i>Rumsko–retfalačka grana obitelji Pejačević.....</i>	<i>6</i>
4. 3. <i>Retfalačka zbirka</i>	<i>7</i>
5. Stilska obilježja arhitekture dvoraca na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće	11
5. 1. <i>Dvorac Pejačević u Retfali.....</i>	<i>11</i>
5. 2. <i>O dvorcu</i>	<i>13</i>
5. 3. <i>Razvojne faze</i>	<i>15</i>
6. Konzervatorsko-restauratorski radovi na dvorcu	17
6. 1. <i>Razdoblje 1961. - 1986.....</i>	<i>17</i>
6. 2. <i>Razdoblje 1993. - 1999.....</i>	<i>24</i>
6. 3. <i>Razdoblje 2000. - 2009.....</i>	<i>26</i>
6. 4. <i>Obnova unutrašnjosti istočnog krila - 2010. godine</i>	<i>29</i>
6. 5. <i>Obnova pročelja istočnog krila - 2011. godine</i>	<i>32</i>
6. 6. <i>Konzervatorska studija za obnovu središnjeg trakta dvorca.....</i>	<i>34</i>
7. Trenutno stanje	40
8. Kritički osvrt i prijedlog revitalizacije	40
10. Literatura	42
10. 1. <i>Izvori.....</i>	<i>43</i>
11. Prilozi.....	46

Dvorac Pejačević u Osijeku

Sažetak: Dvorac Pejačević u Osijeku zaštićeni je spomenik kulture te predstavlja reprezentativno graditeljsko ostvarenje nepoznatog arhitekta, koje svjedoči o bogatoj kulturnoj povijesti ne samo grada Osijeka, nego i čitavog područja Slavonije, koja je u našoj povijesti gotovo u potpunosti zanemarena. Sagrađen je 1801. godine u duhu baroknog klasicizma, karakterističnog za tadašnju arhitekturu dvoraca. Uz dvorac, nekada je postojao i veliki perivoj, koji je s grobnom kapelom obitelji Pejačević, činio jedinstvenu ambijentalnu mikrocjelinu s dvorcem. U svojoj dugoj povijesti dvorac je promijenio mnogo vlasnika i namijena. Sukladno tome, doživio je i mnogo promjena, koje se najviše očituju u unutrašnjosti, dok je vanjski izgled građevine ostao gotovo netaknut. Sam rad prati povijesni razvoj ove imponantne građevine, od izgradnje dvorca do danas. Obuhvaćeni su svi dosadašnji konzervatorsko–restauratorski radovi na dvorcu, zatim njegovo trenutno stanje te osvrt na današnju funkciju građevine i mogućnost revitalizacije.

Ključne riječi: *Dvorac Pejačević u Osijeku, obitelj Pejačević, spomenik kulture, konzervatorsko–restauratorski radovi, revitalizacija*

1. Uvod

Tema diplomskog rada je dvorac Pejačević u Osijeku, odnosno povijest dvorca i njegovih stanovnika, pregled dosadašnjih konzervatorsko–restauratorskih radova na dvorcu te prijedlog za buduću revitalizaciju ove građevine. Dvorac Pejačević u Osijeku reprezentativna je građevina značajna ne samo za povijest grada Osijeka nego je i od nacionalnog – kulturnog značaja. Naime, neki od članova obitelji Pejačević, koji su dali izgraditi dvorac u neposrednoj blizini grada Osijeka, u tadašnjem naselju Retfala (danas dio Osijeka), imali su važnu ulogu u tadašnjem gospodarskom i političkom, ali i kulturnom životu.

U radu će se osvrnuti na povijesne okolnosti dolaska plemićkih obitelji na područje Slavonije, s posebnom pažnjom na povijest obitelji Pejačević, čiji su članovi izgradili dvorac. Također će biti riječi i o karakteristikama arhitekture dvoraca izgrađenih na području Slavonije, odnosno o stilskim utjecajima koji se odražavaju na dvorcu Pejačević u osječkoj Retfali. Naglasak će biti na problemu očuvanja i prezentacije dvorca te će u radu iznijeti neke vlastite stavove o tome, kao i o mogućnostima prenamijene dvorca odnosno njegove revitalizacije.

Koncepcija rada prati povijest obitelji koja je zaslužna za izgradnju dvorca, zatim povijest građevine i njezine neposredne okoline, koja je zajedno s dvorcem činila zaokruženu mikroambijentalnu cjelinu (perivoj, kapela), sve poznate intervencije na dvorcu, odnosno konzervatorsko–restauratorske radove, njegovu današnju funkciju (vlasničke odnose) te kritički osvrt i prijedlog revitalizacije.

2. Pregled dosadašnjih istraživanja

Iako značajan dio povijesti grada Osijeka, dvorac Pejačević u osječkoj Retfali do današnjih dana ostao je gotovo u potpunosti zanemaren te je o njemu vrlo malo ili gotovo ništa napisano. Naime, osim što se šturo spominje u knjizi Mladena i Bojane Obad Šćitaroci *Dvorci i perivoji u Slavoniji od Zagreba do Iloka*¹, podataka o dvorcu u stručnoj literaturi gotovo da i nema, zbog toga što se do sada nitko nije bavio ovom temom. Međutim, gotovo sav materijal o dvorcu može se pronaći u Konzervatorskom odjelu u Osijeku, te na Odjelu za dokumentaciju kulturne baštine u Ministarstvu kulture u Zagrebu. O samoj obitelji Pejačević najviše je istraživala i pisala Jasminka Najcer Sabljak koja je, osim brojnih članaka, na tu temu napisala i doktorski rad pod nazivom *Umjetničke zbirke vlastelinskih obitelji u Slavoniji i Srijemu*.²

3. Ciljevi

Cilj rada je istaknuti značaj dvorca Pejačević u kontekstu povijesno–kulturnog razvoja grada Osijeka. Naime, dvorac je dugi niz godina zanemarivan, zbog čega mu nije posvećena pažnja koju svakako zaslužuje. Prikupljanjem i obradom dokumentacije o dvorcu, nastojala sam cijelovito prezentirati povijest ove reprezentativne građevine s posebnim naglaskom na dosadašnje restauratorsko–konzervatorske radove na dvorcu te osvrtno na problem prenamijene funkcije jednog krila dvorca u polikliniku, što je za ovu građevinu potpuno neadekvatna namjena, a s druge strane o gotovo potpunom zapuštanju ostatka građevine. Jedan je od glavnih ciljeva rada naglasiti i problem očuvanja i prezentacije dvorca s osvrtno na ovu problematiku, kao i mogućnost prenamijene dvorca odnosno njegove revitalizacije.

¹ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998.

² J. N. SABLJAK, 2012.

4. Okolnosti dolaska plemićkih obitelji na područje Slavonije i Srijema

Područje Slavonije počinje se značajnije razvijati tek u 18. stoljeću, nakon oslobođenja od dugogodišnje turske okupacije, prilikom koje je uništena većina srednjovjekovne baštine. Takav razvoj započinje austrijskom pobjedom kod Beča 1683. godine, čime su Turci napokon poraženi, a tada započinje i postupno oslobađanje slavonskih gradova. Od turske vlasti prva je oslobođena Virovitica 1684. godine. Zatim su 1687. godine oslobođeni Osijek, Đakovo, Valpovo, Voćin, Sirač, Erdut i Vukovar. Tek 1699. godine, Mirom u Srijemskim Karlovcima, Slavonija i Baranja trajno su oslobođene od turske vladavine. U Slavoniji se tada uspostavlja dvojna uprava: civilna i vojna. U slavonskim krajevima, kojima je upravljala Carska komora i gdje se razvila civilna (banska) vlast, počeli su se stvarati brojni feudalni posjedi. Vlasnici tih posjeda bili su strano i domaće plemstvo. Naime, od 18. do sredine 20. stoljeća na ove prostore dolaze plemićke obitelji iz raznih dijelova Europe, koje su dale ključan doprinos procesima refeudalizacije i modernizacije mnogih gospodarskih djelatnosti.³ Značajnije plemićke obitelji bile su obitelj Hilleprand u Valpovu i Donjem Miholjcu (kasnije Normann-Ehrenfels); Jankovići Voćinski u Voćinu, Suhopolju i Cabuni; Jankovići Daruvarski u Daruvaru, Pakracu i Stražemanu; Mihalovići u Orahovici i Feričancima; Adamovići u Čepinu, Tenji i Erdutu; Odechalchi u Iloku te Pejačevići sa svojim posjedima diljem Slavonije i Srijema. To je vrijeme kada započinje i izgradnja dvoraca. U početku to nisu bili veliki dvorci te se tek potkraj 18. i početkom 19. stoljeća počinju graditi reprezentativni dvorci poput onih obitelji Pejačević u Retfali (1796. – 1801.), Našicama (1811. – 1812.) i Virovitici (1800. – 1804.). S druge strane, vojna vlast upravljala je Posavskom krajinom (Vojna krajina) koju su činili Prisavski dijelovi Slavonije. Slavonija je konačno ujedinjena s ostatkom Hrvatske 1745. godine, te je time ustrojena banska vlast na području Hrvatske i Slavonije.⁴

4. 1. Obitelj Pejačević

Pejačevići su jedna od plemićkih obitelji koju nikako ne smijemo izostaviti kada govorimo o našoj povijesti, pa ipak, tek su nedavno postali predmet istraživanja struke. Naime, Pejačevići su odigrali ključnu ulogu u političkom i gospodarskom životu ne samo Slavonije gdje su imali većinu svojih posjeda, već i Hrvatske, osobito u 19. i početkom 20.

³ J. NAJČER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2014., 13.

⁴ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 10.

stoljeća.⁵ Kako bismo se pobliže upoznali s ovom obitelji, svakako treba spomenuti kada su i zašto Pejačevići stigli na tlo tadašnje Hrvatske, odnosno na područje Slavonije i Srijema. Prema genealogiji Julijana Pejačevića, koju neki autori smatraju neutemeljenom, obitelj potječe od bosanskog kralja Stjepana Dabiše Kneževića (1391. – 1396.).⁶ Njegov sin Parčija, zbog sudjelovanja u uroti protiv Turaka, bježi u Bugarsku i postaje praotac obitelji Parčević zvanih Knežević. Jedan od njegovih nasljednika Ivan Parčević, početkom 16. stoljeća dijeli svoje imanje na četiri sina koji postaju utemeljivači raznih obitelji. Njegov sin Dmitar prozvao se Pejacsevich, po gradu Pejačevu u Bugarskoj i utemeljio lozu Pejačevića. Prema predaji, krajem 17. stoljeća Pejačevići bježe iz Bugarske u Južnu Ugarsku. To se dogodilo u iseljeničkom valu koji je započeo 1683. godine pobjedom kršćana nad Osmanlijama kod Beča.⁷ U egzodusu katoličkog stanovništva iz sjeverozapadne Bugarske bila su i braća Nikola II., Đuro II., Ivan I. i Marko II. Pejačević, koja su odmah po dolasku u Ugarsku uspjela potvrditi barunsku titulu.⁸ Barun Marko II. (1656. – 1727.) nastanjuje se u Pečuhu, a 1704. godine zbog sigurnosti seli se u Osijek, gdje u Tvrđi kupuje kuću. Njegov sin Josip II. (1710. – 1787.) kupuje 3. kolovoza 1734. godine posjed Našice za 18.000 forinti, od udovice generala Oduyera, zapovjednika osječke tvrđave. Na taj je način posjed u Našicama postao vlasništvo obitelji Pejačević, koja će puna dva stoljeća gospodariti njima, sve do eksproprijacije krajem Drugog svjetskog rata. Poznato nam je kako su pojedini članovi obitelji Pejačević bili izravno uključeni u društveno–politički život. Tako je jedna od ključnih osoba u povijesti obitelji bio Marko III. Aleksandar Pejačević (1694. – 1762.), bratić Josipa II. kojeg je kraljica Marija Terezija 1745. godine imenovala velikim županom Srijemske županije.⁹ Marko je posjedovao veliko imanje Mitrovicu u Srijemu, koje se trebalo priključiti Vojnoj krajini, pa mu je kao naknadu za taj dio imanja Marija Terezija 1749. godine poklonila Viroviticu i Retfalu kod Osijeka, a od mitrovičkog imanja ostavlja mu Rumu. U darovnici Marije Terezije spominju se i suvlasnici tih imanja te budući nasljednici nakon Markove smrti. Naime, Marko nije imao izravnog nasljednika, pa se nakon njegove smrti za vlast nad virovitičkim imanjem vodila borba između njegovih bratića te njihove djece, unučadi i njihovih udovica. Čitavu situaciju promatrao je barun Josip II. (1710. – 1787.), vlasnik našičkog imanja, koji nikako nije htio virovitičko imanje prepustiti propasti, pa je cijelo vrijeme financijski pomagao i otplaćivao dugove njegovih vlasnika. Napoljetku je i sam,

⁵ J. NAJČER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 8.

⁶ J. N. SABLJAK, 2002., 193.

⁷ J. N. SABLJAK, 2012., 86.

⁸ J. N. SABLJAK, 2012., 86.

⁹ M. VRBANUS, 2009., 291.

nasljednom linijom, došao u njegov posjed 1769. godine. Nakon smrti njegova brata baruna Ignjata, Josip II. dobio je u nasljedstvo imanje Podgorač. Na taj su način veliki posjedi u Slavoniji i Srijemu: Virovitica, Našice, Retfala, Podgorač i Ruma postali vlasništvo jedne osobe. Nadalje, zbog izrazitih vojnih zasluga, ratovanja u Italiji i osnivanja pješačke satnije, Marija Terezija potvrđuje Josipu II. austrijski barunat 1760. godine, a zatim mu 1772. godine dodjeljuje nasljedno grofovstvo uz pridjevak „de Veröcze“.¹⁰ Od tada, pa sve do danas muški članovi obitelji Pejačević nosit će uz prezime i pridjevak „virovitički“. Nakon smrti Josipa II. dolazi do podjele njegova imanja i osnivanja obiteljskih grana. Njegovi sinovi Sigismund I. (1741. – 1806.), Karlo III. Ferdinand (1745. – 1815.) i Antun III. (1749. – 1802.) nasljeđuju imanja i utemeljuju tri loze Pejačevića.¹¹ Najstariji Sigismund dobiva Rumu, Retfalu i Podgorač i utemeljuje rumsko–retfalačku lozu, Karlo III. Ferdinand i Antun III. dobivaju Našice i Viroviticu, Antun utemeljuje budimsku, a Karlo virovitičko–našičku lozu Pejačevića. Nakon smrti Antuna III., Karlo nasljeđuje Našice. Njegov sin Vincencio (1780. – 1820.) 1811. godine završava na mjestu ranije kurije gradnju dvorca u centru Našica. Kasnije Vincencijev polubrat Ferdinand Karlo Reiner (1800. – 1878.) proširuje dvorac, dodaje kvadratne kule na uglovima i altanu u središnjoj zoni. Takve historicističke, kasnobarokne elemente dvorac posjeduje i danas. „Virovitičko imanje Pejačevići prodaju 1840. godine. Budimska loza izumire 1862. godine s posljednjim potomkom Antunom V., koji nije imao nasljednika. Rumsko imanje zaduženo je i rasparcelirano sedamdesetih godina 19. stoljeća, Podgorač je prodan, a Retfala je krajem 19. stoljeća, nakon smrti Ladislava grofa Pejačevića, došla u posjed njegova zeta Manfreda grofa Clary-Aldringena i time naslijedila rumsko–retfalačku lozu Pejačevića“.¹² Jedino se virovitičko–našička loza grofova Pejačević održala do danas, a u njihovom dvorcu u Našicama Pejačevići su boravili do sredine prošlog stoljeća. Pojedini članovi te loze istaknuli su se u političkom i kulturnom životu. Bili su to grof Ladislav Pejačević (1824. – 1901.) i njegov sin Teodor (1885. – 1928.), koji su postali hrvatskim banovima. Treba spomenuti i suprugu grofa Teodora, barunicu Elizabetu (Lillu) Vay de Vay, s kojom je imao petero djece: Marka, Elemera, Doru, Lillu i Gabriellu. Doru poznajemo kao prvu modernu hrvatsku skladateljicu, koja je svoj život posvetila glazbi, skladajući kompozicije za klavir i violinu. Ljubav prema glazbi Dora je naslijedila od svoje majke Elizabete (Lille) Pejačević, koja je također bila poznata po svom likovnom i glazbenom

¹⁰ J. N. SABLJAK, 2002., 194.

¹¹ J. N. SABLJAK, 2002., 194.

¹² J. N. SABLJAK, 2002., 194.

talentu. Elizabeta je bila i pokroviteljica Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu i Društva hrvatskih umjetnika.

4. 2. Rumsko–retfalačka grana obitelji Pejačević

Utemeljitelj rumsko–retfalačke grane je Sigismund Pejačević (1741. – 1806.), koji je, uz oca Josipa i brata Karla, najviše radio na vođenju obiteljskih posjeda u Slavoniji i Srijemu potkraj 18. stoljeća.¹³ Kako je najviše boravio u Našicama, svoj društveni položaj dodatno je učvrstio udajom kćeri za vlasnike susjednih slavonskih posjeda. „Kći Ana Marija (1776. – 1863.) bila je udana za valpovačkog vlastelina Josipa Ignjata baruna Hilleprand von Prandaua (1749. – 1816.), a kći Antonija (1777. – 1838.) za feričanačkog vlastelina Karla Ivana Kapistrana plemenitog Mihalovića (1765.-1810.). Sina i nasljednika Ivana Nepomuka (1765. – 1821.) oženio je sestričnom Marijom Pejačević (1775. – 1800.), kćerkom brata Karla Pejačevića. Na taj je način učvršćena veza s našičkom granom obitelji Pejačević. Nakon Marijine smrti, za drugu suprugu Ivana Nepomuka izabrana je još jedna od uglednih slavonskih plemkinja, Katarina plemenita Janković Daruvarska (1785. – 1820.). Nakon očeve smrti Sigismund je naslijedio posjede u Rumi, Retfali i Podgoraču, a imovina je uvećana i posjedima koje su u brak donijele njegova supruga Ana Marija rođena Deshan te snaha Katarina rođena Janković Daruvarska. To su bila ugarska imanja Torda i Devetak (danas na području Rumunjske) te Gjulevicz i Bük (danas na području Mađarske). Sigismundov sin Ivan Nepomuk, kao glava rumsko–retfalačke grane upravljao je tim posjedima iz dvorca u Retfali, koji postaje sjedište rumsko–retfalačkog vlastelinstva“.¹⁴

Već iz naziva obiteljske grane, rumsko–retfalačke, te njihova vlastelinstva možemo iščitati njegovu posebnost. Naime, rumsko–retfalačko vlastelinstvo teritorijalno je bilo podijeljeno na dva dijela. Jedan je, manji dio posjeda imao sjedište u Retfali, a na teritoriju Srijema, u okolici Rume, bio je najveći dio posjeda. Vjerojatno je blizina Osijeka bila odlučujući razlog za podizanje reprezentativnog obiteljskog dvorca u njegovu predgrađu, u Retfali. U Rumi je pak podignuta gradska palača skromnijih dimenzija i izgleda. Uz rumsko–retfalačko vlastelinstvo članovi ove obiteljske grane upravljali su i podgoračkim te naslijeđenim ugarskim vlastelinstvima. Na svim tim vlastelinstvima zatečeni su ili podignuti stambeni objekti, a njihovi su interijeri imali i vrijedna umjetnička djela. Danas možemo, na

¹³ J. NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 37.

¹⁴ J. NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 37.

temelju izvora te pronađenih ostataka tih umjetnina, nešto više reći o podizanju i uređenju takvih objekata. Jedan od njih je i dvorac u Retfali, sjedište rumsko-retfalačkog vlastelinstva.

4. 3. Retfalačka zbirka

Osim svoje djelatnosti u gospodarskom i političkom životu, Pejačevići su također bili uključeni u kulturni život. Poput svake plemićke obitelji, i oni su svoje dvorce i palače opremali umjetninama više ili manje poznatih umjetnika. Na taj je način nastala i retfalačka zbirka. Ona nam je važna kako bismo u cijelosti mogli sagledati povijest ovog reprezentativnog dvorca. Retfalačka zbirka nije nam u potpunosti poznata. Naime, kako su zbirke usko vezane uz prostor u kojem se nalaze, tako je sudbinu retfalačke zbirke pratila sudbina prostora u kojem se nalazila, pa kada je obitelj Pejačević prestala biti vlasnikom toga objekta i njezina je sudbina postala upitna. Kada je 1916. godine u Beču umro Ladislav Pejačević, ugasila se rumsko-retfalačka grana obitelji jer nije imao muškog nasljednika. Dvorac u Retfali nasljedili su kći Franciska i njezin suprug, Manfred grof Clary-Aldringen. Društvene i političke promjene koje su nastupile krajem Prvoga svjetskoga rata sigurno su utjecale na odluku da se retfalački dvorac proda, što je i učinjeno 1923. godine. Već od 1918. godine dio dvorca bio je iznajmljivan stanarima, a obitelj Clary-Aldringen zadržala je u posjedu samo jedno krilo.¹⁵ U trenutku prodaje obiteljska je zbirka još bila u dvorcu, a u novinama se isticalo kako će iz zemlje tom prilikom *otići nekoliko vagona najdragocjenijih starina, originalnih umjetnina od glasovitih umjetnika, knjiga i dokumenata! Sama knjižnica, u kojoj se nalaze najvredniji obiteljski i zemaljski dokumenti: među njima originalni latinski zapisnici hrvatskog sabora...*¹⁶ Autor članka naglasio je i mogućnost da bi se za ostanak barem nekih umjetnina u Hrvatskoj mogli zainteresirati Pejačevići iz Našica, no kako je te godine obitelj imala nekoliko smrtnih slučajeva, izrazio je i sumnju u ostvarenje te mogućnosti. Naime, neki portreti članova rumsko-retfalačke grane obitelji Pejačević nalaze se u našičkoj zbirci, ali do danas nije utvrđeno kada su i na koji način te umjetnine završile u Našicama. Retfalačka zbirka krajem je 1923. i početkom 1924. godine bila premještena u dvorac Herrnau u predgrađu Salzburga, koji je Manfred Clary-Aldringen kupio za svoju obitelj.¹⁷ Točan popis materijala koji je prevezen iz Retfale u Salzburg zasad nije pronađen. Uvidom u današnje stanje umjetnina koje se čuvaju u dvorcu Herrnau zaključeno je da se tu nalazi približno stotinu slika i grafika te iznimno vrijedan namještaj, uporabni predmeti,

¹⁵ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 37.

¹⁶ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 38.

¹⁷ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 38.

knjige, fotografije i dokumenti, koji zasigurno dolaze iz retfalačkog dvorca. No, kako je dvorac u koji su umjetnine stigle bio znatno manji od onoga u Retfali, slike su dijelom završile u skladišnom prostoru na tavanu dvorca, a dio je umjetnina obitelj Clary-Aldringen poklanjala u raznim prigodama.¹⁸

Popis umjetnina koje se još uvijek nalaze u dvorcu Herrnau možemo pronaći u rukopisu *Umjetnine iz ostavštine obitelji Pejačević i Clary-Aldringen: kolekcije Felixa Clary-Aldringena i Petera Eltza u Salzburgu*, koji su sastavile Jasminka Najcer Sabljak i Silvija Lučevnjak u prosincu 2012. godine nakon posjeta dvorcu.¹⁹ Tako se, među umjetninama koje i danas ukrašavaju zidove dvorca Herrnau, svojom reprezentativnošću i raskošnim okvirom ističe portret carice Marije Terezije von Habsburg, za koji se opravdano može smatrati da je zauzimao istaknuto mjesto u prostoru retfalačkog dvorca. Naime, riječ je o vladarskom portretu osobe koja je obitelji Pejačević dodijelila nasljednu grofovsku titulu 1772. godine. Iako su bili očekivani, zasad nisu pronađeni reprezentativni portreti utemeljitelja rumsko-retfalačke grane Žigmunda Pejačevića i njegova sina Ivana Nepomuka. Žigmundov portret te portret njegove supruge sačuvan je u našičkoj zbirci, a u dvorcu Herrnau pronađene su samo pastelne minijature bračnoga para Ivana Nepomuka i njegove druge supruge Katarine rođ. Janković Daruvarske. Njihovi reprezentativni portreti također su sačuvani u našičkoj zbirci, što navodi na zaključak da su ta djela izvorno možda pripadala retfalačkoj zbirci te su spletom okolnosti završila u Našicama. Niz vrijednih umjetnina retfalačke zbirke s početka 19. stoljeća nastavljaju portreti iz vremena Petra Pejačevića (1804. – 1887.) i njegove supruge Franciske rođ. grofice Esterhazy (1804. – 1875.). Petar je naslijedio rumsko-retfalačko imanje od oca Ivana Nepomuka, a supruga mu je bila članica jedne od najuglednijih ugarskih plemićkih kuća. Sačuvani su portreti mladog bračnog para Petra i Franciske Pejačević iz 1829. godine, a isti je umjetnik vjerojatno istovremeno portretirao i Petrova mlađeg brata Ladislava Pejačevića. Sva tri portreta imaju iste dimenzije i opremu te predstavljaju kvalitetan rad bidermajerskog slikarstva. U zbirci je sačuvan i iznimno reprezentativan portret Petra Pejačevića iz 1874. godine, nadoslikan nakon što je portretirani primio važno odličje Viteza zlatnoga runa. Nažalost, nije pronađen veliki portret Petra Pejačevića nastao 1896. godine za županijsku vijećnicu u Osijeku, rad slikara Dimitrija Markovića.²⁰ Petrova supruga Franciska u retfalački je dvorac donijela i umjetnine vezane za svoju obitelj. U zbirci su sačuvani brojni portreti članova njezine obitelji s majčine strane. Njezin pradjed po majci bio je Nikola grof

¹⁸ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 38.

¹⁹ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 38.

²⁰ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 39.

Esterhazy (1711. – 1764.), ugledni diplomat te vlasnik imanja i dvorca u mjestu Tati, sjeverno od Budimpešte. Sačuvan je njegov portret, kao i portret njegove supruge Marije Ane rođ. kneginje Lubomirske (1722. – 1771.), rad nepoznatog slikara iz 1760. godine. U zbirci se nalazi i reprezentativan portret njihova sina Ivana Krstitelja (1748. – 1800.), Franciskinog djeda.²¹ Sačuvane su i portretne minijature Franciskinih roditelja, Ivana Kazimira (1774. – 1829.) i majke Marije Josipe (1777. – 1843.), rad nepoznatog slikara s početka 19. stoljeća. Obitelj Esterhazy bila je od 1749. do 1842. godine u posjedu vlastelinstva Darde u Baranji. Posljednji vlasnik tog imanja iz obitelji Esterhazy bio je Franciskin brat Kazimir Nikola Esterhazy (1805. – 1870.), važna osoba revolucionarnih zbivanja 1848. godine u Mađarskoj. Značajna je i njegova uloga na području likovne umjetnosti jer je poznat kao mecena slikara Franza Alta (1821. – 1914.), koji ga je često pratio na putovanjima i tom prilikom stvarao brojne akvarele. Pretpostavljamo da je dio tih akvarela nastao na posjedu obitelji Esterhazy u Dardi, a dio na rumsko–retfalačkom posjedu Petra i Franciske Pejačević. Dio njegovih radova može se vezati uz prizore s imanja obitelji Pejačević jer su u prikazanim interijerima prepoznate umjetničke zbirke. Prikazi tih interijera svojedobno su se pojavili u prodaji, preko poznate aukcijske kuće Dorotheum iz Beča.²² U retfalačkoj zbirci sačuvana su četiri njegova akvarela, nastala 1862. i 1863. godine, na kojima se raspoznaju pejzaži iz okolice Rume te akvareli s prikazom glavnog pročelja retfalačkog dvorca i jednog salona, vjerojatno iz istog dvorca. Osim Altovih radova, u zbirci su sačuvani i prizori interijera nekih drugih autora, za koje se smatra da također prikazuju unutrašnjost dvorca u Retfali.²³

U vrijeme dok je Petar Pejačević upravljao dvorcem i umjetničkom zbirkom u Retfali, za obiteljsku zbirku naručeni su portreti nekih uglednih predaka, istodobno s istovrsnom narudžbom za *galeriju predaka* u prostoru palače obitelji Pejačević u Šopronu. Tako su i našička i retfalačka zbirka dobile kopije baroknih originala portreta Barbare i Antuna Pejačevića iz virovitičke grane te Marka Aleksandra Pejačevića. Pretpostavlja se (J. Najcer Sabljak i S. Lučevnjak) da su sve slike nastale u radionici Franza Pitnera 1879. godine.²⁴ Iako su portreti rađeni u istoj radionici, vidljivo je da su slike radili različiti autori, a za razliku od portreta iz našičke zbirke, ovima nisu dodani obiteljski grbovi i inskripcije. Postojanje tih kopija ukazuje na iznimnu brigu Pejačevića oko održavanja memorije na zaslužne članove, bez obzira na to kojoj generaciji oni pripadali, pa se nakon uvida u materijal retfalačke zbirke

²¹ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 39.

²² J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 40.

²³ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 40.

²⁴ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 41.

može lakše shvatiti postojanje brojnih portreta članova drugih obiteljskih grana unutar našičke zbirke.²⁵

Kolekcija u Retfali povećala se sredinom 19. stoljeća umjetninama na kojima su bili prikazani pripadnici mlađe generacije obitelji Pejačević, odnosno nasljednici Petra i Franciske Pejačević. Njihov najstariji sin bio je Adolf Pejačević (1825. – 1880.), čiji lik u zbirci nalazimo na akvarelu iz 1850. godine te skupnom portretu nastalom godinu dana ranije. Kći Ludovina udana grofica Eltz zastupljena je u zbirci portretnom minijaturom, a sačuvan je i portret njezina prvog supruga Huga grofa Eltza (1817. – 1848.). U nizu portreta Petrove i Franciskine djece nalazio se nekada u retfalačkoj zbirci prikaz Nikole Pejačevića (1833. – 1890.), glasovitog generala carske vojske i poznatog konjanika, navodno u prirodnoj veličini na konju. Zasad nije poznato gdje se taj reprezentativni portret nalazi jer nije pronađen u materijalu koji se čuva u dvorcu Herrnau. U zbirci je sačuvano jedno ulje na platnu manjeg formata s prizorom neidentificiranog časnika na konju te dva ulja na platnu s prikazom konjičkog natjecanja u Padovi 1856. godine, na kojem je sudjelovao i Nikola Pejačević, pa je identifikacija njegova lika pouzdana.²⁶

Kako Petrov najstariji sin Adolf nije imao nasljednika, rumsko-retfalačko imanje prešlo je u ruke njegova mlađeg sina Ladislava Pejačevića (1828. – 1916.), čiji je lik identificiran na portretu sa psom s početka druge polovice 19. stoljeća. Pronađeno je nekoliko njegovih crteža na kojima se vidi izniman likovni talent. Iz retfalačke zbirke potječe nekoliko njegovih portreta članova obitelji i prijatelja, a s velikom sigurnošću može mu se pripisati i jedna scena vožnje kolima ravničarskim pejzažem. Ladislavova supruga bila je Marija Terezija rođ. grofica Czernin (1829. – 1916.), a smatra se da su u zbirci sačuvana najmanje dva njezina portreta – jedan iz ranijeg razdoblja i jedan koji je prikazuje u starijoj životnoj dobi. Marija Terezija također je u Retfalu donijela dio obiteljskog umjetničkog naslijeđa jer je njezin djed Johann Rudolf grof Czernin (1757. – 1845.) bio jedan od najpoznatijih mecena i kolekcionara umjetnina. Od četiriju kćeri Ladislava i Marije Terezije Pejačević samo je lik Franciske udane grofice Clary-Aldringen (1859. – 1938.) sačuvan u zbirci, u formi dječjeg portreta.²⁷

Dvorci obitelji Pejačević, poput ostalih dvoraca toga vremena, sadržavali su bogate umjetničke zbirke značajnih umjetnika. Zbirka obitelji Pejačević počela je nastajati od njihova dolaska na prostor Slavonije i Srijema do Drugog svjetskog rata. Danas je zbirka razasuta te

²⁵ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 41.

²⁶ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 42.

²⁷ J.NAJCER SABLJAK, S. LUČEVNJAK, 2013., 43.

većim dijelom čini sastavni dio fundusa nekoliko hrvatskih muzejskih i galerijskih ustanova, a dio se nalazi u privatnom vlasništvu. Našička, podgoračka i retfalačka zbirka sačuvane su u tolikoj mjeri da se može vjerodostojno rekonstruirati njihov nekadašnji sadržaj i okolnosti nastanka. Nažalost, virovitička zbirka danas je najmanje poznata jer se njezin materijal nije sačuvao u poznatim nam ustanovama, no i dalje postoji mogućnost da se njezini dijelovi nalaze izvan granica Hrvatske, u privatnom posjedu. Možemo se samo nadati kako će pokušaj rekonstruiranja retfalačke zbirke pridonijeti i adekvatnoj revitalizaciji dvorca u kojem je bila smještena ova zbirka umjetnina.

5. Stilska obilježja arhitekture dvoraca na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća u Slavoniji i Srijemu izgrađen je relativno velik broj dvoraca i kurija, no većina ih je u literaturi okarakterizirana kao objekti barokno-klasicizirajućih arhitektonskih obilježja, dok je samo nekolicina objekata s početka 19. stoljeća definirana kao primjeri klasicističke arhitekture.²⁸ Tako se javlja problem definiranja stila, pri čemu nisu jasno definirane granice između baroknoklasicističkih i klasicističkih objekata. U literaturi stoga možemo pronaći različite termine za primjere u kojima se često isprepliću barokni i klasicistički elementi, poput kasni barok, klasicizirajući barok ili barokni klasicizam. Uzrok tome je nedostatak stručne analize na temu klasicizma u arhitekturi sjeverne Hrvatske. To se prvenstveno odnosi i na primjere s područja istočne Hrvatske, točnije područja Slavonije, Baranje i Srijema. U pregledima arhitektonske baštine ovog područja, razdoblje klasicizma spominje se na razini općenitih zaključaka, pri čemu ne postoji dublja analiza pojedinih primjera. Autori koji su pisali o klasicističkoj arhitekturi na području sjeverne Hrvatske ističu njezinu pojavu u posljednjoj četvrtini 18. stoljeća, odnosno početkom 19. stoljeća te kako je za širenje ovog stila bila značajna uloga naručitelja iz redova svećenstva i plemstva. Naime, to je bilo vrijeme izgradnje reprezentativnih dvoraca plemićkih obitelji, kao i novih crkvenih prostora.

5. 1. Dvorac Pejačević u Retfali

Dvorac Pejačević sagrađen je u osječkoj Retfali. Danas je Retfala gradska četvrt Osijeka, a nekada je bila selo zapadno od grada, poznato kao sjedište vlastelinstva

²⁸ S. LUČEVNJAK, 2016., 147.

rumsko–retfalačke grane obitelji Pejačević. Retfala se spominje u srednjovjekovnim ispravama još potkraj 13. stoljeća, no počinje se značajnije razvijati tek od 18. stoljeća kada je ustrojena feudalna gospoštija i izgrađen dvorac.²⁹ Utemeljitelji naselja bili su Mađari koji su mjestu i dali ime *Retfalu* (*Ritfalu*, *Ritfalva*), što u prijevodu znači selo u ritu (u močvari).³⁰ Doseljavanjem Nijemaca u Retfalu u 18. stoljeću ustrojavaju se dva dijela naselja: njemačka i mađarska Retfala.³¹ Dvorac se nalazio u Njemačkoj Retfali. Nakon 1918. godine etnički se sastav mijenja i više se ne govori o njemačkom i mađarskom dijelu naselja.³² Nakon oslobođenja od Turaka, Retfalom upravlja Dvorska komora u Beču preko Komorske inspekcije u Osijeku. Od 1693. do 1702. godine prisvojio ju je general Guido grof Starhemberg, ali je opet vraćena komorskoj upravi, u posjedu koje ostaje sve do 1750. godine, kada dolazi u posjed tada još barunske obitelji Pejačević.³³

Darovnicom kraljice Marije Terezije 23. siječnja 1750. godine posjed Retfala postaje vlasništvo Marka III. baruna Pejačevića, a u vlasništvu njegovih nasljednika ostaje sve do 1916. godine, kada izumire rumsko-retfalačka grana obitelji Pejačević.³⁴ Retfala je zajedno s Viroviticom zamijenjena za vlastelinstvo Mitrovicu ili Rumu, budući da je ono potpalo pod vlast Vojne krajine. Nakon smrti Marka III. 1762. godine, Retfalu je naslijedio njegov bratić Josip II. barun Pejačević koji je obitelji Pejačević priskrbio grofovsku titulu te je stekao i posjedovao najviše imanja.³⁵ Potom je Retfalu, zajedno s vlastelinstvima Podgorač i Ruma, naslijedio njegov najstariji sin Sigismund I. (1741. – 1806.) koji je dao izgraditi dvorac u Retfali i utemeljitelj je rumsko-retfalačke grane obitelji Pejačević.³⁶ Nakon Sigismunda I. Retfala dolazi u vlasništvo njegova najstarijeg sina Ivana Nepomuka, a nakon njega prenosi se na najstarijega sina Petra (1804. – 1875.), a onda na Petrova sina Ladislava ml., posljednjeg muškog člana rumsko–retfalačke grane Pejačevića.³⁷ Ladislav je Retfalu ostavio u nasljedstvo najstarijoj kćeri Franciski Romani. Ona se udala za Manfreda grofa Clary-Aldringena i budući da je umrla prije svog oca, Retfalu je naslijedio njezin muž grof Clary-Aldringen, nakon Ladislavove smrti. Posljednji obiteljski vlasnik Retfale bio je Manfredov sin Edmund grof Clary-Aldringen, koji je došao u posjed Retfale 1916. godine., a 1924. godine prodao je vlastelinstvo Eskomptnoj banci Hrvatske i odselio se u Salzburg, gdje njegova obitelj živi i

²⁹ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 268.

³⁰ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 268.

³¹ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 268.

³² M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 268.

³³ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 268.

³⁴ D. NJARI, 2010., 75.

³⁵ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 268.

³⁶ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 268.

³⁷ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 270.

danas.³⁸ Tada je čitav posjed rasparceliran, a zemljište se prodavalo za izgradnju. Dvorac je bio iznajmljen kao trgovački i skladišni prostor do 1937. godine, kada ga kupuje Družba Marijinih sestara od „čudotvorne medaljice“ i pretvara u Dom sv. Josipa za starije i nemoćne. One koriste samo zapadni, manji dio dvorca, a veći dio dvorca od 1986. godine koristi Opća bolnica Osijek, koja je tu smjestila Odjel za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju.³⁹

5. 2. O dvorcu

Dvorac Pejačević sagrađen je 1801. godine o čemu svjedoči natpis na južnom pročelju dvorca. Gradnju dvorca započeo je Sigismund I. potkraj 18. stoljeća, vjerojatno 1796. godine.⁴⁰ Nažalost nije poznat arhitekt. Reprezentativan dvorac izgrađen je u barokno–klasicističkom stilu karakterističnom za arhitekturu dvoraca zapadne i srednje Europe tog vremena (slika 1., 2.). U strukturi i organizaciji unutrašnjeg prostora isprepliće se barokno i klasicističko shvaćanje prostora, a stilski dualitet uočljiv je i u njegovu vanjskom izgledu. Dvorac je karakterističan po tome što ima tlocrt u obliku slova U obrnuto postavljen u odnosu na baroknu tradiciju (prilog 3.). „Naime, gotovo svi dvorci potkovičastoga tlocrta ili tzv. trokrilni dvorci postavljeni su krilima prema perivoju, tako da je udubljeni dio dvorca okrenut prema dvorištu, a srednje krilo ima ulogu glavnoga i svečanoga pročelja, okrenutoga prema ulici ili glavnoj prilaznoj aleji.“⁴¹ No, to nije slučaj kod retfalačkog dvorca, gdje je srednje krilo okrenuto prema jugu, a bočna krila i glavni ulaz prema sjeveru i ulici odakle se prilazi dvorcu. Dvorac je prizemna građevina, jedino je iznad središnjeg dijela, odnosno glavnog ulaza podignut kat. Na glavnom, sjevernom pročelju istaknut je ulazni trijem, koji je raščlanjen sa šest visokih pilastara s jonskim volutama te završava trokutnim zabatom, u čijem se središtu nalazi grb grofova Pejačević s kronogramom (prilog 4.). Na južnom pročelju koje je okrenuto prema vrtu ponavlja se slična arhitektonska obrada sa pilastrima u punoj visini zida koji nose arhitrav iznad kojeg se nalazi trokutasti zabat, a poveznicu s vrtom čini terasa. (prilog 4.). Ostatak građevine odlikuje svojevrsna pročišćenost i jednostavnost stilskog izraza, pri čemu su zidne plohe raščlanjene nizom prozorskih otvora. Izvorno je cijeli dvorac bio pokriven visokim mansardnim krovom s pokrovom od kamenih ploča škrljca, ali je nakon požara 1937. godine preostalo samo krovšte nad istočnim krilom. Nad središnjim i

³⁸ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 270.

³⁹ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 270.

⁴⁰ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 270.

⁴¹ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 270.

zapadnim krilom kasnije je podignuto jednostavno dvostrešno krovništvo pokriveno utorenim crijepom.

Dvorac je bio okružen velikim perivojem engleskog tipa, koji se prostirao južno od dvorca. Ispred glavnog ulaza, sa sjeverne strane dvorca nalazi se i dvorište, koje je s istočne i zapadne strane bilo omeđeno gospodarskim zgradama. Zapadno od dvorca nalazi se obiteljska grobna kapela, također značajno arhitektonsko ostvarenje.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća, veliki je perivoj isparceliran i urbaniziran, a kompleks dvorca postupno je inkorporiran u gradsko tkivo. Danas je preostao samo mali dio bivšeg perivoja s ulaznim dvorištem, ogradom i monumentalnim ulaznim portalom (slika 5.). Ogradu tvore visoki zidani stupovi povezani punim parapetima i kovanim ispunama. Portal je bio ukrašen kamenim kipovima lavova, a na ogradnim stupovima bili su postavljeni kipovi puta i ukrasnih vaza. Danas većina njih nedostaje (slika 6.). Od gospodarskih zgrada preostao je samo prizemni objekt na zapadnoj strani ulaznog dvorišta, a obiteljska grobna kapela potpuno je odvojena od dvorca i inkorporirana u novo rektfalčko groblje (slika 7.).

Pored velike spomeničke vrijednosti samog dvorca, i neposredni okoliš ima povijesni i ambijentalni značaj, kao posebno vrijedni povijesni ambijent grada Osijeka. Nasuprot dvorca, u Strossmayerovoj ulici (nekadašnjoj Dugoj ulici), na samom ulazu u gradski areal, naplaćivana je mitnica za robu koja se vozila na osječke sajmove. I danas je sačuvana niska prizemnica od fasadne cigle u kojoj je bio smješten mitničarski ured, s podzidanim platoom ili odmorištem zapadno od zgrade. Plato je bio ograđen niskim zidanim parapetom pokrivenim kamenim pločama iznad kojega je stajala željezna kovana ograda. Na platou je smješten zavjetni križ i kip sv. Ivana Nepomuka. Zbog neodržavanja i šteta nastalih u Domovinskom ratu plato je teško devastiran. Oštećeni su temelji kamenog postamenta na kojem stoji kip sv. Ivana Nepomuka te su preostali samo manji dijelovi izvorne opreme.

I nakon više od dvjesto godina duge povijesti, dvorac je u vanjštini gotovo u cijelosti zadržao izvorni oblik, osim krovništva na zapadnoj strani, koje je kao i ono iznad središnjeg rizalita izgorjelo 1942. godine, no nikad nije obnovljeno prema izvornom izgledu.⁴² S druge strane, unutrašnji izgled dvorca znatno je izmijenjen promjenom vlasnika koji su tijekom godina građevinu prilagođavali svojim potrebama.

⁴² M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 271.

5. 3. *Razvojne faze*

Iako je dvorac gotovo u potpunosti neistražen, poznato nam je nekoliko njegovih razvojnih faza i promjena koje je s vremenom doživio. Kada je izgrađen, na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, dvorac je sadržavao barokno–klasicističke elemente. Barokni su elementi vidljivi u samom tlocrtu u oblika slova U sa istaknutim središnjim rizalitom, galerijskim smještajem hodnika u krilima dvorca, mansardnim krovom te svođenim podrumom, dok su klasicistička obilježja dvorca stubište postavljeno izvan središnje osi tlocrtne kompozicije, ravni stropovi, središnji hodnik u glavnom krilu dvorca, te pojedinosti na pročelju, osobito vidljive na središnjem rizalitu. Sredinom 19. stoljeća dolazi do značajnijih promjena u izgledu dvorca. Tada su dva od tri ulaza u glavnu dvoranu u prizemlju zazidana, a zidovi i stropovi u glavnim prostorijama dvorca oslikani su iluzionističkim freskama.⁴³ Potkraj 19. stoljeća zidne su slike prežbukane i zidovi obojeni, a preuređena je i glavna dvorana koja je dobila historicističke stropne ukrase sa stiliziranim biljnim motivima u rokoko maniri i klasicističkim završnim vijencem.⁴⁴ U pretposljednjoj fazi, koja je započela 1937. godine dvorac se počinje koristiti kao dom za starije i nemoćne. Tada se veće prostorije pregrađuju u manje, pregrađuju se vrata, izmjenjuju podovi te se cijela unutrašnjost prilagođava trenutnim potrebama.⁴⁵ U posljednjoj obnovi, koja je započela 2011. godine, istočno je krilo dvorca adaptirano za potrebe Poliklinike Medikol.

Zapadno od nekadašnjeg perivoja, danas u sklopu retfalačkog groblja, podignuta je 1891. godine kapela–mauzolej obitelji Pejačević.⁴⁶ Mauzolej je djelo nepoznatog arhitekta koji je dao podignuti Ladislav Pejačević, a izgradio ga je domaći osječki graditelj Gaspar (ili Kaspar) Klemm.⁴⁷ Stilski mauzolej nema paralele unutar povijesti sakralne arhitekture Osijeka, a teško je pronaći i neki usporedni primjer u Hrvatskoj, što dovodi do pretpostavke kako je arhitekt stigao iz nekog većeg središta Monarhije, poput Beča ili Budimpešte.⁴⁸ Nakon izgradnje u mauzolej su preneseni posmrtni ostatci pojedinih članova obitelji Pejačević koji su do tada bili pokopani na retfalačkom groblju i u osječkoj gornjogradskoj župnoj crkvi. Mauzolej je centralna građevina eliptičnog tlocrta. Poput dvorca, sadrži klasicistička obilježja vidljiva na pročeljima i neobarokna koja su najočitija u visokom krovištu mansardnog tipa

⁴³ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 271.

⁴⁴ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 271.

⁴⁵ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 271.

⁴⁶ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 273.

⁴⁷ D. DAMJANOVIĆ, 2006., 168.

⁴⁸ D. DAMJANOVIĆ, 2006., 169.

ispod kojeg je konstruirana kupola u unutrašnjosti. „Vanjski izgled kapele sastoji se od četiri pročelja koje raščlanjuju dva jonska pilastra na kojima počiva masivni trokutasti zabat, dok se na bočnim stranama nalazi po jedan veliki lučni prozor uokviren neobaroknom raščlambom u vidu voluta. Svi su prozori zatvoreni masivnim neobaroknim rešetkama od kovanog željeza. U unutrašnjosti su na sve četiri strane zida, između vrata i prozora, postavljene niše, a nasuprot glavnog portala nalazi se stubište i rampa ograđena neobaroknom kovanom ogradom. Ispod stubišta nalaze se grobnice obitelji Pejačević. Zidovi kapele također su bogato dekorirani girlandama koje se nalaze iznad niša, a kupolu krase bogata neobarokna štukatura“.⁴⁹ Danas je mauzolej znatno devastiran. Vanjski zidovi, odnosno žbuka sa zidova opada, krovnište se urušava, a prozori su razbijeni.

Uz dvorac u Retfali, postojao je sve do dvadesetih godina 20. stoljeća velik perivoj, o kojem znamo vrlo malo.⁵⁰ Njegov izgled ostao je zabilježen na katastarskim planovima iz 1863. i 1888. godine te je zasigurno nastao prije 1863. godine.⁵¹ Postoji mogućnost da je nastao istovremeno kada i sam dvorac, a to možemo iščitati iz tlocrtne zamisli perivoja, gdje je jasno uočljiva glavna barokno-klasicistička os, koja počinje na sjeveru, s portalom na Strossmayerovoj ulici, i završava na južnom dijelu perivoja, s alejom točno u osi dvorca. Šezdesetih godina 19. stoljeća, kada je Retfala pripadala Petru grofu Pejačeviću, perivoj je posjedovao obilježja pejzažnih engleskih parkova sa samorodnim (domaćim) listopadnim drvećem. Prve promjene u perivoju događaju se kada vlastelinstvom počinje upravljati Ladislav ml. grof Pejačević. One su zabilježene na katastarskom planu iz 1888. godine te se ne očituju toliko u tlocrtnoj ideji, koliko u sadnji novih vrsta drveća. Sada je to crnogorično drveće i raznolike egzotične vrste, koje ukazuju na romantičarsku zamisao u uređenju vrta. Sa svojom površinom od oko 17,5 hektara, perivoj u Retfali pripadao je većim perivojima slavonskih dvoraca. Nažalost, briga o perivoju stala je već potkraj 19. stoljeća, kada je vlastelinstvo naslijedio Manfred grof Clary-Aldringen. Nakon što je 1924. godine prodao posjed Eskomptnoj banci Hrvatske, drveće u perivoju posječeno je, a zemljište rasparcelirano za stambenu izgradnju. „Veliki perivoj, koji je zajedno s retfalačkim grobljem činio urbanističko–arhitektonsko–parkovnu cjelinu s dvorcem, sveden je na vrlo malu površinu od svega pola hektara. Još samo jedan hrast uz nekadašnju kuću upravitelja imanja i jedna

⁴⁹ D. DAMJANOVIĆ, 2006., 170.

⁵⁰ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 273.

⁵¹ M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 273.

paulovnija podsjećaju stare Osječane na nekoć lijepi perivoj koji su znali koristiti kao izletište“.⁵²

6. Konzervatorsko-restauratorski radovi na dvorcu

Uvidom u dokumentaciju vezanu za spomenik kulture pod oznakom D73, odnosno dvorac Pejačević u Strossmayerovoj ulici broj 141, u narednim poglavljima iznosim sve dostupne intervencije na objektu, a odnose se na veće ili manje popravake te zahvate koji su na dvorcu izvedeni u razdoblju od 1963. godine do danas.

6. 1. Razdoblje 1961. - 1986.

Dvorac Pejačević u Osijeku je 15. rujna 1961. godine upisan u registar nepokretnih spomenika kulture kotara Osijek. Konzervatorski zavod u Zagrebu tada donosi rješenje kojim se utvrđuje kako dvorac Pejačević u Osijeku ima svojstvo spomenika kulture (prilog 8.).⁵³

U evidenciji spomenika kulture iz 1963. godine opisuje se stanje dvorca Pejačević u Retfali, kao i skulpture sv. Ivana Nepomuka, prizemne gospodarske zgrade i mauzoleja obitelji Pejačević koji se nalaze unutar zaštićene cjeline dvorca. Navodi se kako je pročelje na sjevernoj ulaznoj strani zapušteno, a žbuka dotrajala i oštećena, dok na južnom pročelju kapilarna vlaga dopire i do dva metra visine. Terasa ispred centralnog rizalita djelomično se urušila, dio željezne ograde demontiran je, a stube uništene. Na istočnom dijelu dvorca kamena oplata podnožja (sokla) odvojila se od zida, a mansardni krov dobio je dijelom pokrov od utorenog crijepa, dok je drugi dio zadržao izvorni pokrov od ploča škrljevca. Jugoistočni dio objekta stradao je od vlage, koja se protezala sve do vijenca, a otpao je i dio žbuke zbog prijašnjih radova kod provođenja vodovodnih cijevi i odvodnih kanala za potrebe sanitarnog čvora u unutrašnjosti.⁵⁴ Zaključno se navodi kako je potrebna potpuna obnova svih pročelja, kao i uređenje terase sa željeznom ogradom na južnoj strani dvorca.

Družba Marijinih sestara od čudotvorne medaljice 1963. godine traži odobrenje od Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku za uređenje fasade dvorca Pejačević, tadašnji

⁵² M. OBAD ŠĆITAROCI, B. BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, 1998., 273.

⁵³ Ministarstvo kulture – Uprava za zaštitu kulturne baštine, (dalje: MK - UZKB), Zbirka elaborata zaštitnih radova, br. 1432.

⁵⁴ MK - UZKB, Središnja topografska zbirka, Stručni izvještaj - Evidencija spomenika kulture, Štefica Habunek Moravac, Dubravka Mladinov, 1963., 2.

„Dom sv. Josipa“.⁵⁵ Radovi su se odnosili na popravak krovnog žlijeba (oluka) i fasade, bojenje u odgovarajućem tonu, popravak kamenog podnožja i terase. Također je bilo predviđeno i uređenje ograde oko dvorca. Sljedeće godine Opća bolnica Osijek, čiji je Odjel za rehabilitaciju također bio smješten u dvorcu, tražila je odobrenje za odstranjenje kaljeve peći u sobi za administraciju Odjela za rehabilitaciju, jer se zbog dotrajalosti više nije mogla upotrebljavati.⁵⁶

Opća bolnica 1965. godine izvodi radove na uređenju objekta za potrebe Odjela za rehabilitaciju, među kojima je bila i izmjena podova. Kako je pod od hrastova parketa, slagan kao mozaik, bio u potpunosti dotrajaio, bili su prisiljeni postaviti nove podove od materijala koji je pogodan za zdravstvene ustanove, odnosno lagan za održavanje. Opća bolnica je dozvolu za radove tražila od Zavoda za zaštitu spomenika, koji je zahtijevao da se prilikom postavljanja novih podova poštuje izvorna koncepcija podova od hrastovine te je zatraženo postavljanje drvenih podova u hrastovoj paleti, osim u prostoriji za hidroterapiju, kuhinji i sanitarnim prostorijama.⁵⁷

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, 6. lipnja 1969. godine, donosi rješenje kojim se spomenik kulture, dvorac Pejačević u Osijeku briše iz Registra nepokretnih spomenika kulture bivšeg kotara Osijek, budući da je Pravilnikom o registraciji spomenika kulture određeno vođenje jedinstvenog Registra spomenika kulture za područje djelovanja Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku (prilog 9.). Istog dana Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku donosi rješenje kojim se dvorac Pejačević u Osijeku upisuje u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku (prilog 10.).⁵⁸

Družba Marijinih sestara 1977. godine dobiva dozvolu od Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku za restauraciju fasade dvorca Pejačević u Osijeku.⁵⁹ Izvedeni radovi odnosili su se na popravak oštećenja na fasadama i ličenje fasade, što je bilo

⁵⁵ Ministarstvo kulture – Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Osijeku (dalje: MK-UZKB-KOS), Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Predmet: Odobrenje uređenja fasade za „Dom sv. Josipa“, Potpis: s. Ignacija Judnić.

⁵⁶ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Broj: IX/1-02-145, Osijek, 14.I. 1964. Predmet: Odobrenje za odstranjenje kaljeve peći, Potpis: Šef odjela, Prim. Maroević dr. Egon.

⁵⁷ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Broj: 32-64/65, 6.X. 1965. Predmet: Izmjena podova na Centru za rehabilitaciju, Potpis: V. D. Ravnatelj Gabauer dr. Dušan.

⁵⁸ MK-UZKB, Zbirka elaborata zaštitnih radova, br. 1432.

⁵⁹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Dozvola za restauraciju fasade dvorca Pejačević u Osijeku.

navedeno u zahtjevu i opisu radova, a ton boje odredili su predstavnici Zavoda prije izvođenja završnog premaza na fasadi.

Opća bolnica u Osijeku i Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku 1986. godine sklapaju ugovor za izradu konzervatorskog elaborata i vršenja nadzora tijekom sanacije Odjela za rehabilitaciju, koji je tada bio smješten u jednom dijelu dvorca.⁶⁰ Tom prilikom, izrađena je prva konzervatorska studija za dvorac Pejačević, konzervatorice Božice Valenčić. Ona nam je izuzetno važna jer po prvi put donosi detaljan uvid u tadašnje stanje dvorca, ali i sve njegove prijašnje slojeve, koji su bitni za poznavanje povijesti dvorca, stoga predstavlja značajan izvor pri svakoj budućoj intervenciji. Naime, krajem 1986. i početkom 1987. godine u unutrašnjosti dvorca izvedeni su poprilično opsežni građevinski radovi. Uzrok tome bio je povećanje standarda usluga Odjela za rehabilitaciju Opće bolnice Osijek. Izvedeni su brojni infrastrukturni zahvati, uvedeno je centralno grijanje, instalirana je vatroobrana, izmijenjene su električne instalacije, djelomično podovi, oličeni su zidovi i stolarija u središnjem i istočnom dijelu dvorca. Građevinskim radovima nisu prethodila neophodna istraživanja Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku jer se investitor, Opća bolnica Osijek, nije pridržavao zakonskih obaveza. Kako bi se u tim uvjetima zaštitila spomenička svojstva objekta, stručnjaci Zavoda su istovremeno s građevinskim radovima proveli arhivska i povijesna istraživanja. Međutim, istražni radovi nisu izvedeni u potrebnom opsegu i možemo ih smatrati tek parcijalnim istraživanjem, zbog čega konzervatorica Božica Valenčić naglašava kako svakom budućem zahvatu na objektu obavezno moraju prethoditi istražni radovi da bi se cjelovitije obradila problematika dvorca.⁶¹

Konzervatorska studija sadrži detaljan opis dvorca, njegovih pročelja i unutrašnjosti, rezultate istraživanja i analizu postojećeg stanja. Tako saznajemo kako je dvorac znatno povučen iz ravnine ulice te je prema ulici je ograđen ogradom koja i danas čini autentičan perimetar preostalog kompleksa dvorca prema sjeveru, dok istočnu zidanu ogradu ne možemo točno datirati, ali ona označava istočnu granicu posjeda.⁶² Južno od dvorca preostao je tek neznatni ostatak ranije golemog perivoja i nekoliko gospodarskih zgrada. U postojećem stanju dvorac je uklopljen u gradsko tkivo: s juga, zapada i istoka okružen je blokovskom

⁶⁰ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Ugovor o izradi konzervatorskog elaborata i vršenja nadzora u toku radova, u potpisu za Opću bolnicu: Ravnatelj dr. Boris Dlouhy; za Zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku: v. d. direktora Zvonko Bojčić, prof.

⁶¹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 2.

⁶² MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 2.

izgradnjom, pretežno obiteljskih prizemnica izgrađenih u vremenu između dva rata.⁶³ Tlocrta je u obliku slova U sa krilima okrenutim prema sjeveru. Kompozicijsku shemu fasada karakterizira jednokatni volumen rizalita središnjeg dijela dvorca koji ima tektonski raščlanjenu zidnu plohu, sa elementima klasicističkog karaktera, dok su ostale fasade prizemnih bočnih krila oblikovane plitkom profilacijom koja naglašava stereotomni karakter zida, suprotno klasicističkoj arhitektonici središnjeg rizalita. Središnji dio dvorca naglašen je istaknutim rizalitima na oba pročelja. Većem, rastvorenom pravokutniku glavnog ulaza na sjevernoj pročelnoj strani, po širini odgovara znatno plići i kompaktniji rizalit sa ograđenim stepeništem na južnoj strani dvorca⁶⁴ (slika 11., 12.). Smjer komunikacije sjever-jug ostvaren je kroz dvije površinom najveće prostorije prizemlja, pravokutnog predvorja i svečane dvorane prema vrtu koje su približno jednake veličine (prilog 13.). Samo iznad središnjeg dijela dvorca podignut je kat, na kojem su dvije dvorane oblikom i veličinom identične prostoru u prizemlju te tri male prostorije iznad portika (prilog 14.). Vertikalna komunikacija ostvarena je stepeništem, pomaknutim lijevo uz predvorje. Kroz sredinu središnjeg krila hodnik po cijeloj dužini ostvaruje koridorski sistem komunikacije i organizaciju prostorija s obje strane hodnika. U zapadnom dijelu hodnika, nalazio se, tada pregrađen prolaz u zapadni trakt dvorca, kako bi se odvojio prostor tadašnjih korisnika objekta: Odjela za rehabilitaciju Opće bolnice Osijek i Družbe Marijinih sestara. U krilima su bili nešto užji, galerijski smješteni i međusobno asimetrični hodnici.⁶⁵

Sjeverno pročelje dvorca naglašeno je snažnim rizalitom koji je u prizemlju rastvoren sa tri polukružna otvora te po jednim većeg raspona sa strana. U osi polukružnih otvora, na katu su dvokrilni polukružni prozori sa slijepim balustradama u podnožju. Plitko profilirani pilastri sa jonskim kapitelima razdjeljuju otvore prizemlja i kata u punoj visini fasade te nose široki, linearno razdjeljeni arhitrav i završni vijenac sa zuborezom (dentima). Zonu prizemlja i prvog kata razdjeljuje pilastrima isprekidani, plitko profilirani vijenac. Iznad polukružnih otvora prizemlja u žbuci je izvedena imitacija rustike sa zaglavnim kamenom. Pročelje završava trokutnim zabatom sa bogato profiliranim obiteljskim grbom i skulpturama sjedećih

⁶³ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 2.

⁶⁴ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 3.

⁶⁵ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 3.

puta. U svim elementima dosljedno provedena tektonska obrada fasada rizalita po stilu je klasicističkog karaktera⁶⁶ (slika 15.).

Prizemna krila dvorca ističu se jednostavnošću zidne plohe, koja je u suprotnosti sa klasicističkim centralnim rizalitom te plitkom geometrijskom profilacijom i jednolikim ritmom prozora upućuje na kasnobaroknu shemu oblikovanja zida. (slika 16., 16. a).

Južnom fasadom dvorac je orijentiran prema perivoju, i to je njegova je najduža fasada. Središnja rizalitna zona ističe se volumenom, visinom i načinom obrade fasade, ali je rizalit plići od sjevernog te se sastoji od tri okomite osi sa tri vrata u prizemlju i tri dvokrilna prozora iznad njih. Na krajevima se nalaze parovi jonskih pilastara i dva pilastra između prozorskih osi, koji završavaju arhitravom i timpanonom u predjelu krovišta. Klasicističkom izrazu južne fasade doprinosi i ograđena pravokutna terasa sa stepeništem, kojom se premostila visinska razlika između razine tla u vrtu i ulaza u objekt (slika 17., 18.).

Dvorac je izvorno bio pokriven visokim mansardnim krovom sa prozorima mansardnog tipa, koje je sačuvano samo iznad istočnog krila, jer je u požaru 1942. godine krov stradal iznad središnje zone i zapadnog krila, nakon čega je obnovljeno kao dvoslivno.⁶⁷

Dvorac ima manji svođeni podrum ispred dijela središnjeg krila i veliki, također svođeni podrum ispod cijelog zapadnog krila (prilog 19.).

U postojećem stanju predvorje je dosta prostran pravokutni prazan prostor iz kojeg se usmjeravaju komunikacije. Stepenište postavljeno lijevo od ulaza vodi na kat, a koridorski hodnik lijevo i desno iz predvorja prolazi približno sredinom glavnog krila. Drvena pregrada, kojom je odvojeno stepenište i dvoja vrata prema koridorskom hodniku, najvjerojatnije su naknadno postavljena iz funkcionalnih razloga, prilikom adaptacija u prošlom stoljeću.⁶⁸ Troja vrata izvana vode u predvorje a na suprotnom zidu, jedna u sredini, iz predvorja u svečanu dvoranu. Na istočnom zidu predvorja, osim drvene pregrade prema stubištu, jedna vrata vode u podrum. Na zapadnom zidu troja vrata omogućuju prolaz u bočnu prostoriju samo kroz srednja, perforirana, dok su dvoja krajnje maske ugrađenih ormara. Pod je bio prekriven recentnom plastičnom oblogom, ispod koje su bile izvorne kamene kvadratne ploče. Zidovi i strop bili su obijeljeni. Pri vrhu zidova, ispod zaobljenog prijelaza u ravan strop bio je istaknut visokoplastičan i profiliran završni vijenac. Na stropu su bile tri linearno

⁶⁶ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 5.

⁶⁷ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 5.

⁶⁸ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 8.

profilirane jednostavne štuko rozete za viseće svijećnjake.⁶⁹ Svečana dvorana u prizemlju na južnom zidu imala je troja vrata koja vode na terasu (ranije i perivoj), lijevo i desno je po jedan prozor na rizalitnom zidu, a vrata na istočnom i zapadnom zidu povezivala su glavnu dvoranu sa susjednim sobama (slika 20.). Postojeća dekoracija zidova i stropa nije izvorna: na zidove je, pri dnu, postavljena niska kasetirana oplata, a pri vrhu je apliciran slojevito profiliran završni vijenac sa motivima zuboreza (denta)⁷⁰ (slika 21.). Na stropu su bili aplicirani plitko profilirani stilizirani vegetabilni motivi, grupirani u veće cjeline, posebno u kutevima, a uzdužno, po sredini stropa nalazile su se tri rozete za viseće svijećnjake (slika 22.). Sve je bilo obojeno bijelo: zidovi, završni vijenac, strop sa aplikacijama, drvene kasete i stolarija. Neorokoko stropna dekoracija, stilski se ne podudara sa strogom geometrijskom formom klasičnog korniša i u cjelini je dvorana odisala duhom eklekticizma karakterističnim za drugu polovinu 19. stoljeća, kada je najvjerojatnije preuređena.⁷¹ Tada su postavljene i drvene kasetirane oplatae pri dnu zidova. Pod u dvorani bio je vrlo kvalitetno izveden, ali oštećen parket, mozaikalno komponiran u formi velikih kvadratnih ploča složene geometrijske strukture.

U prvom dvorani, na katu iznad predvorja, na stropu su sačuvane štuko kružne linearne profilacije, a na zidovima profilirani korniš, dok je južna dvorana naknadno pregrađena i nema sačuvane štuko profile. U sjeveroistočnom kutu prve dvorane nalazio se veliki kamin. Prostorije na katu bile su obijeljenih zidova i stropova, a drveni daščani podovi bili su prekriveni plastičnom oblogom.

Organizacija prostora središnjeg krila, gdje se prostorije nižu jedna do druge lijevo i desno od središnje dvorane, doživjela je brojne promjene kontinuiranim pregrađivanjem, najviše u periodu nakon Drugog svjetskog rata, kada se za potrebe bolnice nekadašnje velike sobe pregrađuju iz funkcionalnih razloga. Vrata kroz sredinu, kojima su sve bile međusobno povezane, gotovo sva su zazidana i u svaku se prostoriju ulazi iz hodnika.

Ulaz u istočno krilo dvorca sa izvornim vratima, uokvirenim kamenim dovratnikom tada se nalazio na pročelnoj strani dvorca.⁷² Prva prostorija uz središnje krilo bila je bačvasto zasvedena sa susvodnicama. Pod je izvorno bio popločan kamenim kvadratnim pločama.

⁶⁹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 9.

⁷⁰ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 9.

⁷¹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 9.

⁷² MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 11.

Zidovi su bili bez ikakve dekoracije, jednostavno obijeljeni. Ostale prostorije u produžetku krila imale su ravne stropove te su također bile popločene kamenom, a u svaku se ulazilo pojedinačno, iz galerijski smještenog hodnika uz zapadnu stranu krila. U zapadnom je krilu galerijski hodnik također bio smješten uz zapadnu stranu krila, a ulazna vrata nisu s pročelja već sa bočne strane krila. Organizacija prostora u tom dijelu dvorca bila je drugačija: iz hodnika se ulazi u mala predvorja, iz kojih vrata vode u manje prostorije. Podovi u sobama bili su parketirani, dijelom mozaikalnim starim parketom a dijelom posve novim, dok su izvorne kamene ploče u hodniku bile presložene.⁷³

Konzervatorskim istraživanjem provedena su sondiranja na zidovima i stropovima u unutrašnjosti dvorca, u središnjem i istočnom krilu. Sondiranjem žbuke na zidovima i stropu predvorja utvrđeno je kako su svi raniji slojevi premaza bili bijeli te nije bilo tragova zidnih oslika. U svečanoj dvorani prizemlja, ostatci dekorativnih ukrasa na stropu strojne su izrade, izvedeni u tehnici papier machea te su izvorno bili polikromirani. Stilizirani cvjetovi, listovi i vitice bili su obojeni jarko crvenom, zelenom, plavom i žutom bojom te su se snažnim koloritom isticali na bijeloj podlozi. Klasicistički korniš sa zuborezom izrađen je od gipsa, sastavljen od jednakih segmenata pričvršćenih na zidove. Obijanjem žbuke utvrđeno je da je cijela dvorana prežbukana osim podnožja ispod lamperije. Otkriveni prvi sloj žbuke pokazao je da su zidovi i strop ranije bili oslikani. Na zidovima je bio iluzionistički oslik sa stupovima koji su flankirali otvore, a zidne plohe bile su mramorizirane. Na stropu se nalazio dvostruki red naslikanih kaseti.⁷⁴ Ispod nisu pronađeni stariji kolorirani slojevi. Većina dvorana južne strane središnjeg krila, također je bila ponovo prežbukana, kao i dvorana na katu, a otkriveni prvi sloj žbuke, pokazao je iluzionistički oslikane zidove i stropove srodnog repertoara kao u svečanoj dvorani u prizemlju. Sondiranjem žbuke u istočnom krilu nije otkrivena nikakva dekoracija u starijim slojevima: zidovi i stropovi bili su obijeljeni.⁷⁵

Na temelju konzervatorskih istraživanja i analizom postojećeg stanja, pretpostavljene su četiri faze radova u unutrašnjosti dvorca. Prva faza, izvorni izgled bio je sačuvan u organizaciji prostora središnjeg i istočnog krila, unatoč usitnjavanju prostora brojnim kasnijim pregradnjama. Moguće je bilo djelomično utvrditi izvorni raspored i veličinu prostorija, te

⁷³ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 11.

⁷⁴ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 20.

⁷⁵ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 21.

položaj vrata.⁷⁶ Svi saloni južne strane središnjeg krila bili su povezani vratima kroz sredinu, drugom uzdužnom komunikacijom, paralelnom sa koridorskim hodnikom. Predvorje i svečanu dvoranu u prizemlju povezivala su troja vrata (prilog 23.). Izvorni izgled zidova i stropova nije se mogao utvrditi. Sondiranjem žbuke otkriven je prvi sloj bijele boje, što bi značilo da su zidovi i stropovi izvorno bili jednostavno obijeljeni u svim prostorijama.⁷⁷ Konzervatori su smatrali kako je štuko dekoracija na stropovima u predvorju i dvorani na katu izvorna, kao i završni vijenci na zidovima tih prostorija, a istražnim radovima utvrđeno je da je sličan vijenac postojao u svečanoj dvorani u prizemlju ali je kasnije obijen.⁷⁸ Druga faza uslijedila je nedugo nakon izgradnje dvorca. Tada su zazidana dvojna vrata iz predvorja u svečanu dvoranu u prizemlju i iluzionistički su oslikane svečane dvorane u prizemlju i na katu, te većina prostorija u središnjem krilu dvorca. (prilog 24.). U trećoj fazi, u gotovo svim prostorijama središnjeg krila kao i u dvoranama na katu, zidovi i stropovi su ponovo prežbukani. U svečanoj dvorani prizemlja obijen je stariji korniš te postavljen novi, a na stropu je aplicirana dekoracija izvedena u tehnici papier machea. Zidovi su u podnožju bili obloženi drvenim kasetiranim oplatama. Četvrtu fazu je tada predstavljala adaptacija prostora dvorca, 1936. godine, za novu namjenu, nakon što je dvorac prešao u vlasništvo časnih sestara.

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku 1989. godine šalje zahtjev Republičkoj samoupravi interesne zajednice kulture SR Hrvatske u kojem traži da se dvorac Pejačević u Osijeku uvrsti u program kulturnog razvoja SRH za 1989. godinu.⁷⁹ U zahtjevu se spominje ograda dvorca Pejačević, odnosno potreba za obnovom pojedinih dijelova ograde, koja s dvorcem čini nedjeljivu cjelinu te je dio zaštićene urbanističke cjeline. Istaknuto je kako zidani dijelovi ograde propadaju. To se odnosilo na oštećene skulpture ukrasnih vaza, puta i lavova (slika 25., 25. a, 25. b).

6. 2. Razdoblje 1993. - 1999.

Nakon prve stručne valorizacije dvorca Pejačević u Osijeku, konzervatorske studije Božice Valenčić iz 1987. godine, nisu se provodila arhivska i povijesna istraživanja dvorca,

⁷⁶ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 21.

⁷⁷ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 22.

⁷⁸ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Božica Valenčić, Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali, 1987., 22.

⁷⁹ MK - UZKB - SD, Zbirka elaborata zaštitnih radova, br. 1432.

kao i istraživanja na samom dvorcu. Ipak, 1993. godine tvrtka Urbos d.o.o. dostavlja ponudu za izradu tehničke snimke postojećeg stanja nekadašnjeg dvorca Pejačević u osječkoj Retfali te tadašnjeg Doma Sv. Josipa.⁸⁰ Naime, te se godine očekivalo kako će Odjel za rehabilitaciju iseliti iz dvorca te će se pružiti mogućnost kvalitetne obnove cijelog dvorca. Kako je dvorac Pejačević zaštićeno kulturno dobro, izrada tehničke snimke bila je nužna zbog njegove spomeničke vrijednost i kao početno stanje za buduću izradu projekata rekonstrukcije.

Obilaskom objekta i uvidom u postojeću dokumentaciju iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku zaključeno je: „kako su se velike promjene po pitanju namjene dogodile poslije Drugog svjetskog rata. Dvorac je od 1936. godine bio u vlasništvu Družbe Marijinih sestara od čudotvorne medaljice kao provincijalna kuća. Vlasnice dvorca, časne sestre, tada su koristile jedan dio dvorca, dok su drugi dio dvorca iznajmile Odjelu za rehabilitaciju osječke bolnice. Tijekom Drugog svjetskog rata objekt je znatno stradao, te je krovnište zapadnog krila u potpunosti izgorilo, a u projektu obnove i sanacije štete od požara nije obnovljeno prema izvornom izgledu, tako da je na prvi pogled vidljiva očita asimetričnost u izgledu krovništa. Dvorac je ponovo stradao tijekom Domovinskog rata, što je većim dijelom popravljeno, posebno krovnište kako ne bi došlo do većih oštećenja“.⁸¹

Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine sa sjedištem u Osijeku, na zahtjev Družbe Marijinih sestara od čudotvorne medaljice u Osijeku, 1994. godine, izdaje dozvolu za rekonstrukciju ograde oko dvorca.⁸² Te su godine, nakon isteka ugovora s osječkom bolnicom, odnosno Odjelom za rehabilitaciju, sestre planirale prenamijeniti prostorije dvorca koje je koristila osječka bolnica za potrebe humanitarnog rada (sirotište, njega starih i nemoćnih, vrtić i briga za socijalno ugroženu djecu u gradu i okolici). U tu su svrhu tražile materijalna sredstva kako bi se moglo pristupiti obnovi dvorca.⁸³ Međutim, središnji dio i istočno krilo dvorca ostaju u najmu osječke bolnice sve do 2002. godine.

⁸⁰ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Broj: 08-1 DSVJOSK - 1993., Osijek 10. srpnja 1993. Ponuda za izradu snimka postojećeg stanja nekadašnjeg dvorca Pejačević u Osijeku, Strossmayerova 141, Potpis: Direktor Milko Puncer dipl. ing. arh.

⁸¹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Broj: 08-1 DSVJOSK - 1993., Osijek 10. srpnja 1993. Ponuda za izradu snimka postojećeg stanja nekadašnjeg dvorca Pejačević u Osijeku, Strossmayerova 141, Potpis: Direktor Milko Puncer dipl. ing. arh.

⁸² MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Urb. 2158-18/01-94-04, Osijek 16. 12. 1994. g. Dozvola za rekonstrukciju ograde oko dvorca Pejačević u Osijeku, Potpis: Pročelnik prof. Zvonko Bojčić.

⁸³ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Broj: 11/1994, Osijek, 23. svibnja 1994. Predmet: Obnova nekadašnjeg dvorca Pejačević u Osijeku, Zamolba za donaciju.

Družba Marijinih sestara 1996. godine šalje zamolbu Ministarstvu kulture, Odjelu za zaštitu spomenika kulture, u kojoj traže materijalna sredstva za obnovu dvorca. U zamolbi su navele kako nisu u mogućnosti poduzeti veće zahvate renoviranja i rastauriranja koji su dvorcu bili neophodni. Časne sestre su naglasile kako je dvorac tada u izuzetno lošem stanju i kako su nužni restauratorski radovi ne samo na dvorcu, nego i cijelom kompleksu oko dvorca. Ponajprije se to odnosilo na rekonstrukciju krovišta koje je stradalo u požaru tijekom Drugog svjetskog rata, a zatim i u granatiranju u Domovinskom ratu. Uz te zahvate bilo je nužno sanirati stropne konstrukcije i adaptirati podrumске prostorije, obnoviti svu stolariju, pregrade, termoizolaciju, instalacije i ostalo. Između ostalog, u zamolbi su navele i kratku povijest dvorca Pejačević u Osijeku, kao i kratki povijesni pregled svog djelovanja: Marijine sestre su u Osijek došle 1883. godine, kao „Bolničke sestre“, gdje su preuzele njegu siromašnih građana koji nisu mogli plaćati bolničko liječenje.⁸⁴ Kako bi si omogućile mjesto boravka, sestre su ušteđevinu stavljale u Hrvatsku štedionicu. No, 1936. godine Hrvatska štedionica propada, te kako bi otplatila dugove, prodaje svoje nekretnine, među kojima je i dvorac Pejačević u Osijeku.⁸⁵ Tada Marijine sestre otkupljuju dvorac i prenamijenju ga u dom za starije i nemoćne, koji nosi ime „Dom sv. Josipa“.

6. 3. Razdoblje 2000. - 2009.

Družba Marijinih sestara od čudotvorne medaljice i tvrtka Monte-mont d.o.o, 2000. godine sklapaju Ugovor o izvođenju radova na rekonstrukciji i prenamijeni dijela tavana u potkrovlje za potrebe samostana.⁸⁶ Radove je jednim dijelom financirala Družba Marijinih sestara od čudotvorne medaljice te drugim, većim dijelom Ministarstvo kulture RH. Idejno rješenje za rekonstrukciju krovišta i tavana u potkrovlje za potrebe samostana, 2001. godine izrađuje tvrtka URBOS d.o.o.⁸⁷ Na osnovi elaborata glavnog projektanta Milka Puncera, Konzervatorski odjel u Osijeku donio je sljedeće zaključke: „iz projekta nije bilo vidljivo odnosi li se on i na istočno krilo i na središnji rizalit. Također nije bila vidljiva niti jasna

⁸⁴ MK - UZKB, Zbirka elaborata zaštitnih radova, br. 1432.

⁸⁵ MK - UZKB, Zbirka elaborata zaštitnih radova, br. 1432.

⁸⁶ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ugovor o izvođenju radova na rekonstrukciji i prenamijeni dijela tavana u potkrovlje za potrebe samostana, Naručitelj: prov. Poglavarica s. Cecilija Firić, Izvoditelj: Direktor Vladimir Iličić inž. građ.

⁸⁷ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Urbroj: 2158-18-55-01-03, Osijek, 10. 05. 2001. g. Predmet: idejno rješenje za rekonstrukciju krovišta i tavana u potkrovlje za potrebe samostana, k.č.br. 1155, k.o. Osijek, Strossmayerova 141, Potpis: Pročelnik Zvonko Bojčić.

konstrukcija krovišta, potkrovlja i stropa nad prizemljem zapadnog krila niti način izvedbe bočnih zidova mansarde. Konstrukcija dvostruke visulje nije bila korektna. Potkrovlje bi bilo usitnjeno u prevelik broj malih soba, a prema konzervatorskim smjernicama u potkrovlju je trebalo ponoviti prostorni sklop prizemlja uz nužne funkcionalne prilagodbe. Također, broj krovnih mansardnih prozora bio je prevelik čime bi se poništila stilska autentičnost cjeline“.⁸⁸ Sanacija i djelomična rekonstrukcija krovišta dvorca započeta je 2004. godine. Naručitelji ovih radova bili su Družba Marijinih sestara od čudotvorne medaljice i Ministarstvo kulture RH, a izvođač Monte-mont d.o.o. Osijek. Ugovoreni radovi obuhvaćali su sanaciju postojećeg mansardnog krovišta nad istočnim krilom i rekonstrukciju izgorjelog krovišta nad središnjim rizalitom i zapadnim krilom. Završena je rekonstrukcija mansardnog krovišta nad središnjim rizalitom te sanacija krovišta nad istočnim krilom i pokrivanje krova novim pločama od škripljca (slika 26., 27.). Izrađeni su i novi mansardni prozori od masivne hrastovine koji su opšiveni cinkotit limom te je postavljena krovna limarija.⁸⁹

Vijeće Gradske četvrti Retfala, zatražilo je 2003. godine, zaštitu tri spomenika koja se nalaze unutar zaštićenog prostora dvorca odnosno tri spomenika kulture (spomenik Ivanu Nepomuku, križ Krajputaš i Mitnica, kuća u kojoj se naplaćivao ulaz u Grad Osijek), isto su tražili i zaštitu dugogodišnjih nasada kestena.⁹⁰ U zahtjevu koji je poslan Ministarstvu kulture RH, Vijeće Gradske četvrti Retfala, tražilo je poduzimanje svih potrebnih mjera kako bi se taj prostor sačuvao i zaštitio kao prirodna, a i kulturna baština tog dijela grada Osijeka. Konzervatorski odjel u Osijeku na zahtjev je odgovorio kako se navedeni prostor nalazi unutar zaštićene povijesne cjeline grada Osijeka kao prepoznatljiva povijesna i ambijentalna mikro cjelina te stoga nije potrebno pokretanje posebnog postupka za njegovu zaštitu. Međutim, iako dio zaštićene povijesne cjeline, taj prostor niti danas nije adekvatno uređen i prezentiran.

U prosincu 2006. godine, Ministarstvo kulture na temelju članka 12. stavak 1. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara donosi rješenje kojim se utvrđuje da Kompleks Dvorca

⁸⁸ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Urbroj: 2158-18-55-01-03, Osijek, 10. 05. 2001. g. Predmet: idejno rješenje za rekonstrukciju krovišta i tavana u potkrovlje za potrebe samostana, k.č.br. 1155, k.o. Osijek, Strossmayerova 141, Potpis: Pročelnik Zvonko Bojčić.

⁸⁹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Izvješće o stanju radova, 20. rujna 2004. Izvoditelj: Monte-mont d.o.o. Osijek, Nadzorni inženjer: Damir Klečina, dipl. ing. građ. Vrsta radova: Sanacija i djelomična rekonstrukcija krovišta, za konzervatorski nadzor: Tone Papić, d. i. a.

⁹⁰ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Urbroj: 138/1-2003, Osijek, 17.11. 2003. g. Predmet: Zahtjev za zaštitu spomenika povijesne vrijednosti u Osijeku u ul. J. J. Strossmayera od kućnog broja 128 do 128 a, Potpis: Predsjednik vijeća GČ Retfala dr. Luka Crnković.

Pejačević u Retfali u Osijeku, ima svojstvo kulturnog dobra. „Osim toga utvrđuje se i sustav mjera zaštite kulturnog dobra, a koji glasi: zaštitni i drugi radovi na kulturnom dobru mogu se poduzeti samo uz prethodno odobrenje nadležnog tijela; na parceli dvorca nije moguća nikakva nova izgradnja osim rekonstrukcije i obnove izvornih elemenata arhitekture i ambijenta. Preko puta dvorca, na građevinskom pravcu sjeverne strane Strossmayerove ulice moguća je nova izgradnja maksimalne visine P+1, koja se oblikovno i prostorno mora uklopiti s postojećom zgradom mitnice i kipom sv. Ivana Nepomuka. Također, obodna izgradnja oko dvorca, u Kanižličevoj, Čvrnsničkoj i Ulici I. B. Mažuranić može biti maksimalno P+1. Vlasnik, kao i drugi imatelj kulturnog dobra dužan je provoditi sve mjere zaštite koje se odnose na održavanje predmetnog kulturnog dobra, a koje odredi nadležno tijelo“.⁹¹

Kako časne sestre više nisu bile u mogućnosti održavati dvorac, 2009. godine odlučile su ga prodati. Konzervatorski odjel u Osijeku, tada šalje Upravi za normativne i upravno-pravne poslove Ministarstva kulture očitovanje o statusu dvorca u svrhu ostvarivanja ponude za prodaju u kojemu je iznesen status dvorca, odnosno je li dvorac zaštićen kao pojedinačno kulturno dobro ili kao dio zaštićene cjeline, zatim podatci o eventualnim ranijim ulaganjima države na dvorcu te o dopustivosti raspolaganja dvorcem sa stajališta zaštite i očuvanja kulturnih dobara.⁹² „Zaključeno je kako je spomenička cjelina dvorca Pejačević upisana u Registar kulturnih dobara RH, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod br. Z-3045. Pejačevićev mauzolej na groblju u Retfali također je upisan u Registar kulturnih dobara RH, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod brojem Z-2324, stoga podliježe primjeni Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. U dvorac je od 2000. do 2008. godine bilo uloženo ukupno 4.350.000,00 kuna za financiranje zaštitnih radova od Ministarstva kulture iz državnog proračuna Republike Hrvatske. Kako je prodajna nekretnina zaštićeno kulturno dobro, nad prodajom je bilo obvezno primjeniti čl. 37. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara“.⁹³

⁹¹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Urbroj: 532-04-01-1/4-06-2, Zagreb, 14. prosinca 2006. Rješenje kojim se utvrđuje da Kompleks dvorca Pejačević ima svojstvo kulturnog dobra, Potpis: Pomoćnik ministra mr. Jasen Mesić.

⁹² MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Urbroj: 532-04-09/6-09-3, Osijek, 13. veljače 2009. godine. Predmet: nekretnina u Osijeku, ulica J. J. Strossmayera 141 – Dvorac Pejačević - očitovanje o statusu nekretnine glede ostvarivanja ponude za prodaju po pravu prvokupa, Potpis: Pročelnica Ivana Sudić.

⁹³ Vlasnik koji namjerava prodati kulturno dobro dužan je najprije istodobno ponuditi ga Republici Hrvatskoj, županiji, Gradu Zagrebu, gradu ili općini na čijem se području to kulturno dobro nalazi navodeći cijenu i druge uvjete prodaje. Prvenstvo u ostvarenju prava prvokupa ima grad ili općina u odnosu na županiju i Grad Zagreb, pa Republika Hrvatska. Republika Hrvatska, županija, Grad Zagreb, grad ili općina mora se očitovati o toj ponudi u roku od 60 dana od dana primitka pisane ponude.

6. 4. Obnova unutrašnjosti istočnog krila - 2010. godine

Dvorac Pejačević rodan je 2010. godine Medikol grupi d.o.o. iz Zagreba. Novi vlasnik odlučio je adaptirati dvorac za potrebe Poliklinike Medikol. Nakon provedenih istražnih radova, započeli su opsežni radovi na istočnom dijelu dvorca Pejačević. Tom prilikom nastaju konzervatorske studije koje donose nove spoznaje o dvorcu.

Na temelju konzervatorske studije za unutrašnje uređenje istočnog krila br. 03/010, koju je izradio Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić iz Osijeka u studenom 2010. godine, Konzervatorski odjel u Osijeku daje odobrenje za pristup uređenju unutrašnjosti istočnog krila dvorca. Prilikom adaptacije, investitor je poštovao sve konzervatorske smjernice, međutim prenamjena funkcije jednog krila nekadašnjeg dvorca u bolnicu, nikako nije adekvatna jednom spomeniku kulture kao što je dvorac Pejačević. Konzervatorskom studijom utvrđeno je postojeće stanje dvorca te je iznesen i prijedlog obnove. Utvrđeno je kako je tijekom vremena, izmjenom vlasnika, interijer dvorca sukcesivno dorađivan, odnosno kako se izvorni raspored prostorija mijenjao i dopunjavao. Ipak, te promjene nisu mijenjale osnovni arhitektonski sklop građevine, već su uglavnom bile orijentirane na izmjene zidnih površina, odnosno dekorativnu obradu zidova i stropova te uređenje unutrašnje stolarije.

Sudeći po sondama u podu istočnog krila i pronađenim ostacima podova popločenih ciglama položenim u sloj vapnene žbuke, izvorno je istočno krilo bila zasebna funkcionalna cjelina, odvojena od reprezentativnih i stambenih prostorija središnjeg dijela dvorca.⁹⁴ Visinska kota tog poda je 60 cm niža od kote podova u središnjem dijelu, što znači da je bio tek tridesetak centimetara iznad okolnog terena. Naime, u istočnom je krilu bila smještena kuhinja s velikim ognjištem te se pretpostavlja da je cijelo istočno krilo imalo gospodarsku namjenu. Uz kuhinju, tu su se nalazile i pomoćne prostorije, a niska razina poda omogućavala je lakši pristup pri unošenju namirnica i većih tereta. Budući da na zidovima nisu vidljivi tragovi različitih dogradnji, na temelju istraživanja zaključeno je da je cijeli sklop dvorca izgrađen odjednom, odnosno da istočno krilo nije ostatak neke ranije građevine koja je eventualno mogla postojati i prije izgradnje dvorca.⁹⁵ Prvotno je ulaz u istočno krilo bio smješten na istočnom pročelju, skriven i udaljen od glavnog ulaza po sredini sjevernog

⁹⁴ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Unutrašnje uređenje istočnog krila, br. 03/010, 2010., 2.

⁹⁵ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Unutrašnje uređenje istočnog krila, br. 03/010, 2010., 2.

pročelja, a kasnije je ulaz u istočno krilo premješten na zapadno pročelje istočnog krila i u njemu je bila smještena blagovaonica obitelji Pejačević. Zidovi su zidani ciglom vel. 15/30/7.5 cm pravilnim vezom u vapnenom mortu, a stropovi su drveni grednici s gornjom i donjom daščanom oplatom. Grede su oslonjene na vanjske uzdužne zidove i pregradni zid prema hodniku. Jedino je u kuhinji, zbog otvorenog plamena ognjišta i opasnosti od požara, izveden zidani polukružni bačvasti svod sa susvodnicama. Sve su prostorije bile ožbukane i obijeljene vapnom, a tek kasnije, nakon njihove adaptacije za stambenu namjenu, zidovi i stropovi oslikani su dekorativnim šablonskim oslikom, dok su prozori opremljeni unutrašnjim sklopivim kopcima.⁹⁶ Jedino su kuhinja i hodnik zadržali obijeljene površine zidova i stropova, dok u prostoriji pored kuhinje nisu pronađeni ostatci starije žbuke jer je u jednoj od obnova u cijelosti uklonjena i zamijenjena novom. Sjeverni zid kuhinje bio je perforiran s dva velika (tada zazidana) otvora zaključana eliptičnim lukovima. Moguće da su ti otvori izvorno bili ulazi u kuhinju iz malog ulaznog hodnika – vjetrobrana, dok je ulaz u istočno krilo još bio smješten na istočnom pročelju. Zbog velike dubine, prostorija uz kuhinju je, osim prozora na istočnom pročelju, imala i jedan prozor na zapadnom zidu okrenut prema hodniku.

U istočnom dijelu središnjeg trakta smješteni su veliki salon i četiri manje prostorije, a na krajnjem jugoistočnom uglu sanitarni čvor. U salon, stambene prostorije i sanitarni čvor pristupa se iz središnjeg hodnika, a prostorije su međusobno bile povezane vratima. U kutovima soba su konstruirane zidne niše za smještaj kaljevih peći. Prilikom konzervatorskih istraživanja u zidovima hodnika pronađeni su otvori ložišta iz kojih su ložene kaljeve peći u sobama. Zidovi i stropovi konstruirani su na isti način kao i u istočnom krilu, samo je iznad sanitarnog čvora sazidan polukružni bačvasti svod, vjerojatno zbog smještaja tavanskog rezervoara za kišnicu iznad bačvastog svoda. Sve su prostorije bile ožbukane i oslikane šablonskim dekorativnim oslikom, osim sanitarija koje su bile samo obijeljene vapnom. Prilikom konzervatorskih istraživanja koja su prethodila obnovi istočnog krila dvorca, ispod tankog recentnog sloja žbuke, pronađen je stariji sloj s dekorativnim šablonskim oslicima različitog stupnja očuvanosti. U podnim sondama nisu pronađeni nikakvi tragovi starijih podnica, ali upravo zato možemo zaključiti da su bili izvedeni kao daščani pokov, preko koga je kasnije mogao biti postavljen i parket. Tijekom jedne od obnova u 19. stoljeću prozorske niše obložene su drvenim profiliranim dekorativnim oplatama sa sklopivim prozorskim kopcima. Sudeći prema ostacima na zapadnom zidu velikog salona, cijeli je salon također bio

⁹⁶ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Unutrašnje uređenje istočnog krila, br. 03/010, 2010., 2.

obložen drvenom oplatom, identičnom postojećoj parapetnoj oplati u središnjem reprezentativnom salonu. Takve oplate nisu pronađene u ostalim prostorijama istočnog dijela središnjeg trakta dvorca. Oplate prozorskih niša bile su oličene bijelom uljenom bojom u tonu bjelokosti, a u velikom salonu i dodatno ukrašene trakama u zelenoj boji i pozlatom. Sva vrata na stambenim prostorijama imaju dekorativne drvene oplate po cijeloj površini zidnih špaleta, dok su vrata na pomoćnim prostorijama skromnija, samo s opšavom na slijepim okvirima. Vrata su također oličena bijelom uljenom bojom u tonu bjelokosti. Sanitarni čvor sadržavao je zahodske kabine i praonicu – u podu je bio zidani odvodni kanal čiji se ostatci vide na parapetu južnog pročelja, a kroz otvor u svodu vjerojatno je dovođena kišnica iz tavanskog rezervoara. Prostor sanitarija vjerojatno je bio popločen istim kamenim pločama kojima su bili popločeni hodnici dvorca.⁹⁷

Zbog nepostojanja izvornih povijesnih podataka i veoma skromnih ostataka izvorne obrade zidova, stropova i podova, koji bi nesumnjivo mogli datirati na početak 19. stoljeća kada je dvorac i izgrađen, bilo je nužno jednakovrijedno valorizirati sve sačuvane elemente i obnoviti ih u opsegu koji omogućuje stupanj njihove očuvanosti. Prema konzervatorskoj studiji nije postojao način kojim bi se moglo utvrditi koji su sačuvani ostatci zidnih oslika nastali istovremeno kada i drvene oplate vrata, prozora i parapeta, pa se u tom slučaju moralo zanemariti mjerilo cjelovitosti interijera i sve pronađene slojeve prezentirati kao cjelinu. Prilikom adaptacije, u većoj se mjeri zadržao zatečeni prostorni sklop s početka 20. stoljeća, što znači da su uklonjeni pregradni zidovi u velikom salonu, a svi otvori vrata i prozora su zadržani. Jedino je nekadašnja kuhinja pregrađena na dva dijela, a u prostor nekadašnjeg ognjišta ugrađeno je okno dizala za potrebe Poliklinike. Svi zidovi i svodovi ožbukani su gips-vapnenom žbukom, a potom i oličeni poludisperzivnim bojama u tonovima najsličnijim onima koji su pronađeni tijekom sondiranja. Nakon sušenja površine su ukrašene rekonstruiranim šablonskim oslicima u opsegu koji je bio moguć nakon nalaza sondiranja. „Zbog smještaja kompaktnog kontejnera s uređajem za magnetnu rezonanciju, u velikom salonu zadržala se postojeća žbuka stropa, a ispod stropa postavljen je spuštenu viseći strop od gipskartonskih ploča. Kako postojeći oslik stropa nije bilo moguće prezentirati zbog smještaja kontejnera u prostoriju, postojeću žbuku s ostacima oslika trebalo je konzervirati, injektirati i opšiti vapnenom žbukom. Sva unutrašnja stolarija rekonstruirana je prema sačuvanim predlošcima stare stolarije, a na mjestu probijanja novih otvora postavlja se nova suvremena

⁹⁷ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Unutrašnje uređenje istočnog krila, br. 03/010, 2010., 3.

stolarija. Pod u hodniku popločan je kamenim pločama d=5cm (vapnenac u tonu svijetlog okera) prema shemi iz Konzervatorske studije iz 1989. godine, a podovi u prostorijama izvode se prema namjeni u skladu s propisima za podove u bolnicama⁹⁸.

6. 5. Obnova pročelja istočnog krila - 2011. godine

Nakon obnove unutrašnjosti istočnog krila dvorca Pejačević za potrebe Poliklinike Medikol, uslijedila je i obnova pročelja istočnog krila. Konzervatorsku studiju za obnovu pročelja istočnog krila izradio je već spomenuti Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić iz Osijeka, koji je izradio i studiju za obnovu unutrašnjosti.

Konzervatorskom studijom utvrđeno je kako su pročelja uglavnom zadržala izvorne gabarite i način oblikovanja (prilog 28., 29.; slika 30.). Prilikom istraživanja na pročeljima su bile zatečene jedino manje promjene na pojedinim prozorskim otvorima i soklu građevine. Izvorna podjela i sve izvorne profilacije bile su sačuvane, osim profilacije prozorskih klupica koje su bile otučene te su na pročelje bile aplicirane kopije od betona. Postoji mogućnost da klupice izvorno nisu ni bile izvedene, već su naknadno bile ugrađene u prozorski okvir. Izvorno je podnožje (sokl) bilo zidano i ožbukano, izvedeno kao zidno pojačanje temeljnog zida, a do danas očuvalo se samo na istočnom pročelju.⁹⁹ Tijekom radova na podrezivanju zidova i umetanju hidroizolacije te žbukanju skola teraplantom, uništena je izvorna profilacija sokla, ako je i postojala. Sudeći po skromnim preostalim tragovima, vjerojatno je bila izvedena kao jednostavnije skošenje. Sve površine sokla okrenute glavnom ulazu, naknadno su otučene i izdubljene te obložene kamenim pločama od pješčenjaka. U osovini prozorskih polja izvedene su plitke niše kao slijepi otvori podrumskih prozora, a na podrumljenom dijelu zgrade ti su otvori i realizirani. Sokl južnog pročelja također je naknadno otučen i obložen kamenim pločama od ružičastog šikloškog kamena, ali bez slijepih niša podrumskih prozora. Kamene ploče pješčenjaka i šikloškog kamena formirane su lomljenjem iz kamenog bloka te pažljivo klesane sa svih strana, osim strane okrenute zidu koja je ostala neobrađena. Površina je zaglađena bez rubnih bordura. Svi fasadni istaci su zidani, pa je debljina žbuke jednaka na svim dijelovima pročelja. Tako su izvedeni i svi prozorski okviri, osim jednog prozora na

⁹⁸ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Unutrašnje uređenje istočnog krila, br. 03/010, 2010., 27.

⁹⁹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova pročelja istočnog krila, br. 03/010, 2011., 2.

južnom pročelju koji ima okvire od pješčenjaka. Zidovi su zidani punom ciglom u vapnenom mortu i dovoljne su debljine da osiguraju stabilnost konstrukcije. Pročelja su ožbukana – donji dijelovi cementnom, a gornji dijelovi produžnom i vapnenom žbukom. Zbog visoke razine kapilarne vlage u zidovima, niža zona pročelja ožbukana je cementnom žbukom, što je još više potenciralo problem i dovelo do obilnog isoljavanja i destrukcije opeka koje su mjestimično pretvorene u prah.¹⁰⁰ I nakon podsjećanja i umetanja hidroizolacije stanje se nije osobito poboljšalo jer se zadržala visoka koncentracija vlage u zidovima, zbog oborinske vlage koju je upijala cementna žbuka. Potkrovni je vijenac u dobrom stanju, pravilne geometrije i ožbukana vapnenom žbukom – najvjerojatnije izvornom žbukom iz vremena gradnje dvorca. Preostali dijelovi pročelja neujednačeno su ožbukani produžnom i vapnenom žbukom. Pročelje je izvorno bilo obijeljeno vapnom i prebojeno vapnenom bojom u tonu ružičastog okera. Sondiranjem je pronađeno još nekoliko slojeva vapnenih premaza u različitim nijansama okera, ali je pročelje uvijek bojeno jednolično, bez razlike tonova u jednom sloju. Tijekom jednog od manjih zahvata, pročelje je prebojeno paronepropusnom bojom velike čvrstoće, što je dovelo do mrvljenja površinskog sloja žbuke i pojave pucanja i listanja filma boje. Po sredini zapadnog pročelja istočnog krila smješten je ulaz u istočno krilo. Portal je izveden kao jednostavni okvir od pješčenjaka s fiksnim nadsvjetlom. Krila vrata okovana su masivnim kovanim okovom i pričvršćena izravno na kamenu okvir. Ispred portala nalazi se pristupno stubište naknadno prislonjeno na kamenu oblogu sokla. Stubište je trostrano, sa stubama od sivog zrnatog granita. Svi su prozori drveni, ustakljeni ravnim prozorskim staklom, a podrumška okna imaju recentne poklopce od željeznog lima. Krovnište je složene geometrije mansardnog tipa, pokriveno kamenim pločama od škrljca. Potkrovlje je osvijetljeno s nekoliko stojećih krovnih prozora u dekorativnom okviru od masivne hrastovine, obložene cinčanim limom.¹⁰¹

Prilikom obnove gotovo je u cijelosti sačuvana izvorna kasnobarokna–klasicistička dekoracija pročelja, koju se odlikuje strogim geometrijskim formama. Tijekom obnove rekonstruirani su i svi krovni prozori koji su izvorno bili smješteni u svakom polju između krovnih nosača, a koji su naknadnim pregradnjama bili nestali. Kako su i svi nekadašnji dimnjaci bili srušeni, rekonstruirana su dva dimnjaka, koji, iako u funkcionalnom smislu nepotrebni, imaju važnu ulogu u vanjskom sagledavanju i doživljaju građevine. Na sjecištima

¹⁰⁰ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova pročelja istočnog krila, br. 03/010, 2011., 2.

¹⁰¹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova pročelja istočnog krila, br. 03/010, 2011., 3.

krovnih sljemena i grebena nekad su stajale limene akroterije u obliku dekorativnih vaza čiji se oblik može rekonstruirati prema starim fotografijama dvorca.¹⁰² Nažalost, spomenute akroterije o čijem postojanju svjedoče stare fotografije dvorca, nakon posljednje obnove nisu rekonstruirane.

6. 6. Konzervatorska studija za obnovu središnjeg trakta dvorca

Nakon obnove istočnog krila, novi je vlasnik dvorca Pejačević, Medikol grupa d.o.o. Zagreb, planirao započeti adaptaciju središnjeg trakta dvorca, za što postoji konzervatorska studija koju je izradio isti Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić. U studiji su obuhvaćeni radovi na obnovi pročelja, unutrašnje i vanjske stolarije te dekorativne obrade interijera središnjeg trakta. Međutim, i danas, nakon gotovo deset godina, ostatak dvorca nije doživio nikakvu obnovu. U nastavku teksta donosim opis postojećeg stanja te prijedlog obnove iz konzervatorske studije, kako bi barem na temelju istraživanja koja prethode samoj obnovi mogli spoznati nekadašnji izgled središnjeg, reprezentativnog ulaza u dvorac.

Kao najistaknutiji dio arhitektonske kompozicije dvorca, središnji trakt ističe se svojim dimenzijama, katnošću, istaknutim rizalitima i bogatstvom arhitektonske i skulpturalne dekoracije. Na taj se način izdvaja iz izduženih prizemnih horizontala bočnih krila te naglašava glavni ulaz u dvorac. Monumentalnost barokno–klasicističkih pročelja potencirana je snažnim pilastrima koji nose velike timpanone, iznad koji se uzdiže golema, zatvorena masa nedavno obnovljenog mansardnog krovišta. Središnji trakt sadržava samo javne, reprezentativne sadržaje – ulazni portik, predvorje, svečanu dvoranu s vrtom terasom i stubištem u prizemlju te veliki foaje i salon na katu, s tri manje prostorije iznad portika.

Pročelja su ožbukana vapnenom žbukom. Sve profilacije i pojedini elementi dekorativne plastike (balustri, zuborez, zaglavni kamenovi) također su izvedeni u žbuci. Podnožje (sokl) je obloženo kamenim pločama od pješčenjaka. U pješčenjaku su klesani i kapiteli i baze pilastara, te profilirani kolni obojnici na ulazu u portik. Od tri ulazna portala samo je okvir srednjeg portala od pješčenjaka, dok su preostala dva (kao i okviri portala prema vrtnoj terasi) izvedeni od cigle i ožbukani. Ulazne stubes svih portala, i na sjevernom i južnom pročelju, također su od pješčenjaka. Ulazne stubes u portik od sivog su granita,

¹⁰² MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova pročelja istočnog krila, br. 03/010, 2011., 3.

vjerojatno postavljene nakon izgradnje, u jednoj od obnova tijekom 19. stoljeća.¹⁰³ Stube vrtne terase, kao i podnožje i stupovi ograde na terasi također su od sivog granita. Ograda između stupova je od kovanog željeza s dekorativnim elementima. Podnožje južnog pročelja obloženo je kamenim pločama od šikloškog kamena, a temeljni zid terase ožbukana je teraplantom. Portik je popločen kockama od žutog klinkera, a vrtna terasa brušenim teracom. Pročelja su mjestimično obijeljena i obojena različitim tonovima okera, a krov je pokriven pločama od kamena škrljca. Na krovu su četiri drvena stojeća krovna prozora obložena cinkotit limom. U timpanonu sjevernog pročelja ugrađen je bogato dekoriran grb obitelji Pejačević u cijelosti klesan od kamena pješčenjaka.¹⁰⁴ Naknadno je na grb apliciran brončani lanac-lenta. Na starim fotografijama vidljiva je i bogata florealna štuko dekoracija koja je tijekom 20. stoljeća nestala s pročelja. Prilikom sondiranja utvrđeno je da je grb u dobrom stanju s manjim oštećenjima, te su na kruni pronađeni ostatci pozlate ili zlatne boje.¹⁰⁵

Unutrašnjost karakterizira klasicistička jednostavnost, strogost i suzdržanost. Stropovi su ravni, zidovi glatki, ožbukani i obijeljeni, ukrašeni samo jednostavnim stropnim štuko rozetama s kojih su nekada visili svijećnjaci i završnim vijencem na zidovima. Svečana dvorana ukrašena je gipsanim zidnim vijencem i stropnim dekoracijama od *papier-mashea* u rokoko maniri, dok je salon na katu bez ikakvih ukrasa i zidnom pregradom podijeljen je u dvije nejednake prostorije. Pregrada je naknadno izgrađena (vjerojatno nakon prelaska dvorca u vlasništvo časnih sestara), a izvedena je od drvenih greda, obloženih daskama i slojem žbuke.¹⁰⁶ Sondiranjem u svečanoj dvorani otkrivena je i izvorna polikromija dekorativnih elemenata stropa, koja se sastojala od žutog, zelenog i crvenog akvarela prekrivenog disperzivnom bijelom bojom. Ispod tankog sloja žbuke sačuvan je zidni i stropni oslik starijeg izgleda dvorane. To je šablonski dekorativni oslik iz druge polovice 19. stoljeća.¹⁰⁷ Potom je u salonu na katu, sondiranjem, ispod zadnjeg sloja žbuke i više sekundarnih slojeva boje, otkriven dobro sačuvani šablonski oslik. Oslici na stropu i zidovima razdvojeni su slojem

¹⁰³ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 2

¹⁰⁴ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 2.

¹⁰⁵ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 2-3.

¹⁰⁶ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 14.

¹⁰⁷ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 13.

novije žbuke, naknadno parcijalno preslikanim (izvorni oslik stropa usklađen je s oslikom zidova). Vjerojatno je riječ o ožbukanom pojasu zida nakon rušenja izvornog klasicističkog zidnog vijenca. Posljednji sloj oslika moguće je u cijelosti rekonstruirati.¹⁰⁸ Na zidovima prostorije pronađeni su fragmentarni ostatci prvog sloja oslika s početka 19. stoljeća. Riječ je o slikanim iluzionističkim motivima – listovi palme, panj, ptica – koji su vjerojatno bili dio veće kompozicije koja je vjerojatno prekrivala veći dio zidne površine.¹⁰⁹ Pod predvorja i hodnika bio je popločen kamenim pločama od vapnenca, kakve su još uvijek sačuvane u hodniku zapadnog krila, a današnje popločenje od kamena „kanfanar“ postavljeno je 1987. godine, u jednakim dimenzijama ploča i načinu slaganja prema zatečenim ostacima izvornog popločenja.¹¹⁰ Izvorni izgled podova u ostalim prostorijama nije poznat. U svečanoj je dvorani noviji mozaik parket od orahovine, a u ostalim prostorijama parket od daščica složenih na riblju kost, postavljen preko daščanog poda i „blindit“ podloge, ali može se pretpostaviti da su u svečanoj dvorani i salonu na katu postojali podovi od mozaik parketa slični današnjem podu u svečanoj dvorani, a katni foaje vjerojatno je imao samo daščani pokrov od hrastovine. Sačuvane su i izvorne stube od hrastovih trupaca, položene na zidane ležajeve iznad nosivog segmentnog svoda, ali je stubišna željezna ograda sasvim recentan rad. Izvorna je ograda najvjerojatnije bila zidana. Danas su djelomično sačuvani zidani parapet ograde i zidani stup-postolje na dnu stepenica, koji su vjerojatno preostali dijelovi izvorne ograde.¹¹¹ U sjeveroistočnom kutu katnog foajea postoje dosta dobro sačuvani ostatci ugaonog kamina koji je zagrijavao foaje i služio za loženje kaljeve peći u susjednoj prostoriji. Kamin je zidan opekom i bogato ukrašen profilima u žbuci. Na izvornim dijelovima kamina, u gornjoj zoni, primarni je sloj kao i kod zidova bijeli, dok je okvir ložišta obojen crnom bojom.¹¹² Sondama su utvrđeni i položaj i tragovi ostalih kamina, koji su postojali u sva četiri kuta prostorije na katu.

¹⁰⁸ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 14.

¹⁰⁹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 18.

¹¹⁰ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 3.

¹¹¹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 3.

¹¹² MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 21.

Sva unutrašnja stolarija potječe s kraja 19. i početka 20. stoljeća, a vanjski okviri i krila u cijelosti su noviji radovi iz druge polovice 20. stoljeća. Stolarija je obojena uljenom bojom i lakirana u bijelim tonovima, osim unutrašnje strane ulaznih vrata u predvorju, koja su obojena smeđom bojom.¹¹³

Nakon provedenih istražnih radova zaključeno je kako je središnji trakt izvana zadržao izvorni izgled kasnobarokno–klasicističkog dvorca s prijelaza iz 18. u 19. stoljeće u cjelini i detaljima, dok je unutrašnjost doživjela brojne izmjene. One su najočitije u detaljima i izgledu interijera, a manje u arhitektonskom sklopu i konstrukciji građevine. „Sondiranja su rezultirala nalazima koja možemo grupirati u četiri odvojene cjeline:

- Izvorni sloj s početka 19. stoljeća;
- Dekorativni zidni oslici iz polovine 19. stoljeća;
- Historicistička dekoracija u rokoko maniri s kraja 19. ili početka 20. stoljeća;
- Recentne adaptacije iz druge polovice 20. stoljeća“.¹¹⁴

Nađeni slojevi uglavnom se međusobno ne preklapaju, nego su i prostorno većim dijelom grupirani. Izvorni, klasicistički sloj prevladava u ulaznom predvorju, stubištu i katnom foajeu, dekorativni oslici u velikom salonu na katu, a romantičarska dekoracija u rokoko maniri u svečanoj dvorani u prizemlju. Preklapanja su prisutna samo u svečanoj dvorani, gdje je ispod gornjeg sloja žbuke sačuvan i dekorativni oslik, te u malim gostinskim sobama na katu gdje su također pronađeni tragovi oslika na klasicističkoj podlozi. „Uvažavajući zatečeno stanje i rezultate sondiranja prema konzervatorskoj studiji Tone Papića prezentaciju središnjeg trakta trebalo bi koncipirati na način da svaka prostorija čini zatvorenu i izoliranu cjelinu:

- Pročelja, predvorje, stubište i katni foaje prezentirati u izvornom kasnobarokno–klasicističkom sloju, u obliku koji je sačuvan do danas, uz eventualne manje rekonstrukcije;
- Veliki salon na katu prezentirati kao cjelinu s dekorativnim oslicima
- Svečanu dvoranu u prizemlju prezentirati u postojećem obliku s romantičarskom dekoracijom u rokoko maniri;
- Sobe za goste na katu moguće je prezentirati prema puristički shvaćenom izvornom klasicističkom sloju ili na njegovoj podlozi rekonstruirati i dekorativni

¹¹³ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 3.

¹¹⁴ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 27.

oslik. Takav izgled sobe su nesumnjivo imale tijekom druge polovice 19. stoljeća. Kako se purificiranjem ne bi dobio zajamčeni izvorni izgled ni reprezentativnost interijera, ispravnije rješenje bi bilo prezentirati izgled iz 19. stoljeća, tim više što bi se time spasio i izgled oslika iz tog razdoblja. Imajući u vidu velika oštećenja oslika, odluku o izboru prezentacije trebalo bi donijeti tek nakon cjelovitog čišćenja stropova i detaljnog pregleda nalaza¹¹⁵.

Pročelja bi trebalo obnoviti identično obnovi pročelja istočnog krila, uz dodatak radova na restauraciji kamenih elemenata, kao što su baze i kapiteli na pilastrima, s posebnim naglaskom na restauraciji kamenog grba u timpanonu sjevernog pročelja. Pod vrtne terase trebalo bi spustiti na izvornu kotu, a terasu popločiti klinker opekama te riješiti odvodnju oborinske vode, koja stvara infrastrukturna oštećenja. Temeljne zidove terase trebalo bi prezidati i ožbukati vodoodbojnom žbukom.¹¹⁶ Također bi bilo potrebno nivelirati pod u ulaznom portiku zbog omogućavanja pristupa invalidima te popločiti postojećim klinker kockama.

Istraživanjima u unutrašnjosti središnjeg dijela dvorca, utvrđeno je kako bi prilikom obnove, na zidovima i stropovima predvorja, stubišta i katnog foajea, trebalo zadržati svu zdravu postojeću žbuku i vučene profilacije. Profilacije bi trebalo pažljivo očistiti do izvornog premaza, oštećene i dotrajale dijelove žbuke obiti i ponovo ožbukati vapnenom žbukom, te sve obijeliti vapnenim premazima. Pod u predvorju popločen je kamenim pločama od vapnenca vel. 40/40/3cm slaganih prema uzorku u konzervatorskom elaboratu iz 1987. godine.¹¹⁷ Stube od masivne hrastovine trebalo bi zadržati, a gazišta očistiti od uljenih premaza te zaštititi bezbojnim premazima mat-laka za parkete. Prema konzervatorskoj studiji predlaže se izvođenje poda od hrastovine u katnom foajeu po principu pero i žlijeb. Na gotov pod predlaže se premaz mat-laka za parkete. Svu stolariju okrenutu unutrašnjem prostoru trebalo bi bajcati (tehnika bojenja) i zaštititi bezbojnim mat-lakom. U katnom foajeu trebalo bi restaurirati postojeći kamin te rekonstruirati maske preostala tri kamina koja su bila smještena u sva četiri kuta prostorije. U svečanoj dvorani trebalo bi restaurirati i obnoviti postojeći izgled, uz očuvanje starog sloja žbuke koji je nositelj dekorativnog stila. Staru žbuku

¹¹⁵ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 27.

¹¹⁶ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 27.

¹¹⁷ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 28.

trebalo bi konsolidirati opšivanjem vapnenom žbukom i injektiranjem podkloбуčenih dijelova. „Stropnu dekoraciju od *papier-machea* moguće je obnoviti na dva načina:

- Zadržavanjem svih elemenata dekoracije u cijelosti, njihovim čišćenjem do izvornog sloja, popravkom oštećenja i ponovnom kolorističkom obradom identično izvornoj obradi;
- Zadržavanjem samo po jednog uzorka svakog tipskog elementa, te zamjenom ostalih novim elementima, lijevanim u novom materijalu¹¹⁸.

Sa zidova trebalo bi u cijelosti odstraniti posljednji sloj žbuke do sloja oslikane. Preko stare žbuke trebalo bi postaviti sloj gipskartonskih ploča i njima obložiti cjelokupnu površinu zidova i stropova. Na tako pripremljenu podlogu aplicira se stropna štukodekoracija. Svu stolariju trebalo bi obnoviti prema detaljnim nacrtima i uzorcima stare stolarije. Postojeći mozaik-parket od orahovine na daščanoj podlozi moguće je također obnoviti zadržavanjem postojećeg parketa, uz obnovu i dopunu oštećenih elemenata ili izvedbom novog poda s kompletno novim parketom.

U velikom salonu na katu trebalo bi ukloniti sve pregrade i postojeću podnu oblogu te pažljivo obiti posljednji sloj žbuke do sloja oslikane žbuke. Zdrave dijelove žbuke s dekorativnim oslikom trebalo bi opšiti i konzervirati.¹¹⁹

Zidove i strop trebalo bi obložiti gipskartonskim pločama na isti način kao i u svečanoj dvorani u prizemlju. Na zidovima i stropu trebalo bi rekonstruirati dekorativni oslik prema detaljnim nacrtima i šablonama. Svu stolariju trebalo bi obnoviti prema detaljnim nacrtima i uzorcima stare stolarije. Na podu bi trebalo rekonstruirati mozaik parket na daščanoj podlozi, prema detaljnom nacrtu izrađenom prema analognim primjerima (npr. parketi dvorca u Valpovu i Našicama).

U gostinskim sobama na katu trebalo bi ukloniti trulu i oštećenu žbuku, a vučene profilacije očistiti od starijih slojeva. Nakon nanošenja nove vapnene žbuke i njenog ujednačavanja s ostacima stare žbuke, na zidovima i stropovima trebalo bi obnoviti sondiranjima utvrđeni dekorativni oslik, ako sačuvani ostatci oslika omogućе egzaktnu obnovu. Svu stolariju trebalo

¹¹⁸ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 28.

¹¹⁹ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 28.

bi obnoviti prema detaljnim nacrtima i uzorcima stare stolarije, a podove izvesti u hrastovini po principu pero i žlijeb.¹²⁰

7. Trenutno stanje

Nakon 2011. godine i obnove istočnog krila dvorca za potrebe Poliklinike Medikol nije bilo značajnijih radova na dvorcu. Istočno se krilo dvorca tako obnovljenim koloritom fasade ističe u vizuri dvorca, dok ostatak građevine još uvijek čeka svoju obnovu (slika 31.). Iako se investitor odnosno grupa Medikol d.o.o. iz Zagreba odlučio za etapnu obnovu dvorca, pri čemu je odmah nakon obnove istočnog krila trebala uslijediti obnova središnjeg trakta, to se do danas, a prošlo je cijelo desetljeće, još nije dogodilo.

8. Kritički osvrt i prijedlog revitalizacije

Kao značajno arhitektonsko ostvarenje ugledne plemićke obitelji, dvorac Pejačević u osječkoj Retfali dio je uže povijesti grada Osijeka, ali i povijesti koja je od nacionalnog značaja. Naime, Pejačevići su od svog dolaska na ove prostore bili sudionicima političkog, gospodarskog i kulturnog života regije, ali i tadašnje Hrvatske. Svojim djelovanjem nesumnjivo su ostavili trag koji se između ostalog očituje u arhitekturi dvoraca. Dvorac Pejačević u Retfali samo je jedan u nizu dvoraca istočne Hrvatske koji vapi za obnovom te se postavlja pitanje je li moguće ovaj zaštićeni spomenik kulture prezentirati na pravilan način, koji bi bio adekvatan takvom spomeniku. Na to pitanje teško je odgovoriti. Kako je dvorac danas u privatnom vlasništvu i kako je jedan njegov dio već pretvoren u polikliniku, teško da će ovaj značajan spomenik kulture biti prezentiran na način da bude dostupan široj javnosti i vraćen u izvorno stanje, koliko god to struka dopušta. Iako je poznato kako gotovo sve, pa tako i obnova kulturne baštine ovisi o financijskim sredstvima te volji politike i društva općenito, za očuvanjem i prezentacijom zaštićenih kulturnih dobara od nacionalnog interesa, žalosno je kako je ovaj vrijedan dio naše povijesti prodan u privatno vlasništvo te, kao takav više nije, ako je ikada i bio dostupan javnosti, odnosno prvenstveno građanima Osijeka.

Nakon svega viđenog može se zaključiti kako bi najadekvatnija namjena dvorca Pejačević bila da se pretvori u muzejsku ustanovu u kojoj bi bila prezentirana povijest obitelji,

¹²⁰ MK-UZKB-KOS, Dosije kulturnog dobra, br. 73, Kompleks dvorca Pejačević, J. J. Strossmayera 141, Zahvati od 1963.-2015., Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta, br. 03/010, 2011., 29.

kao i povijest dijela grada u kojem je dvorac izgrađen, pri čemu bi bilo moguće u cijelosti sagledati okolnosti nastanka tako imponantne građevine, izgrađene na periferiji grada Osijeka, koja je danas njegovim sastavnim dijelom. Naime, na temelju kritike Atenske povelje o restauraciji povijesnih spomenika iz 1931. godine usvojena je globalna strategija za zaštitu kulturne baštine koja predstavlja pomak od isključivo povijesnog i arhitektonskog pristupa prema više antropološkom, multifunkcionalnom i univerzalnom.¹²¹ Na taj način, povijesna građevina više nije izolirana jedinica, već postaje dio živog organizma, čime bi se dodatno naglasila važnost povijesnog i prostornog konteksta u kojem ona nastaje. Također, važno je na pravilan način prezentirati i prostor oko dvorca, koji je dio zaštićene povijesne cjeline i zajedno s dvorcem čini prepoznatljivu ambijentalnu mikrocjelinu. To se odnosi na ostatke nekadašnjeg perivoja, grobnu kapelu, zgradu nasuprot dvorca u kojoj je nekada bio smješten mitničarski ured te odmorište zapadno od zgrade na kojem je plato sa zavjetnim križem i kipom sv. Ivana Nepomuka. Na ovom primjeru možemo govoriti o urbanoj konzervaciji, koja spomenik ne promatra kao arhitekturu izdvojenu iz konteksta, već kao dio urbanog okruženja. „Spomenik je, dakle, živa baština, povezana s prostornim kontekstom uzročno-posljedičnim vezama i međusobnim utjecajima, jednako vrijedna ne samo u materijalnom sloju, već i u svakom trenutku i aspektu svoga postojanja“.¹²²

¹²¹ A. ŠVERKO, 2013., 89.

¹²² A. ŠVERKO, 2013., 90.

9. Zaključak

Dvorac Pejačević u Osijeku samo je jedan u nizu dvoraca koji je dala izgraditi plemićka obitelj Pejačević po svom dolasku na prostore Slavonije i Srijema. Taj zaštićeni spomenik kulture svojom reprezentativnošću i smještajem u blizini samog centra grada i danas svjedoči o bogatoj kulturno–povijesnoj baštini koju ovaj grad posjeduje. No, poput većine spomenika graditeljske baštine, i dvorac Pejačević u Osijeku dugi je niz godina ostao zanemaren i prepušten zubu vremena. Promjenama vlasništva mijenjala se njegova funkcija te se prostor dvorca adaptirao za trenutne potrebe vlasnika u čijim bi se rukama našao. Naime, nakon što je posljednji obiteljski vlasnik Retfale Edmund grof Clary-Aldringen 1924. godine prodao čitav posjed zajedno s dvorcem Eskomptnoj banci Hrvatske, posjed je rasparceliran, perivoj uništen, a dvorac je iznajmljivan u različite svrhe. Najduže je bio u posjedu Marijinih sestara od „čudotvorne medaljice“ koje su dvorac kupile 1937. godine i pretvorile ga u Dom sv. Josipa. Dio je dvorca od 1956. do 2002. godine bio u najmu osječke bolnice koja je tu smjestila Odjel za rehabilitaciju. Marijine sestre čitavo su vrijeme vodile brigu o dvorcu te, sukladno financijskim mogućnostima, uz pomoć donacija i financiranjem države, nisu dvorac prepustile potpunom propadanju. Nakon što više nisu bile u mogućnosti financirati sve potrebne popravke na dvorcu, koji je vadio za cjelovitom obnovom, dvorac je prodan 2010. godine vlasniku poliklinike Medikol. Novi je vlasnik dvorac pretvorio u kliniku za rano dijagnosticiranje raka. Za tu je novu namjenu građevine adaptirano istočno krilo dvorca u kojem je danas smještena Poliklinika Medikol, dok je ostatak građevine ostao neobnovljen. Funkcija dvorca u kojoj je danas nikako nije primjerena jednom spomeniku kulture. Nažalost, kako pravi potencijal za kulturnu namjenu ovog nekada reprezentativnog dvorca, nije iskorišten, on danas za građane Osijeka i okolice predstavlja tek materijalno svjedočanstvo nekih prošlih vremena. Iako se vraćanjem funkcije nekoj građevini u nju vraća život, pri čemu se ona uključuje u suvremene tijekove života te se na taj način osiguravaju uvjeti trajnog očuvanja, nameće se dojam kako se trenutnom namjenom jednog dijela dvorca Pejačević i zapuštenošću ostatka građevine, gubi mogućnost adekvatne i potpune revitalizacije jednog zaštićenog spomenika kulture.

10. Literatura

- D. DAMJANOVIĆ, 2006. – Dragan Damjanović, Historicističke katoličke grobljanske kapele u Osijeku, u: *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, sv.22, Osijek 2006., 155-179.
- S. LUČEVNJAK, 2016. – Silvija Lučevnjak, Arhitektonska baština obitelji Pejačević i Mihalović - na tragu klasicizma, *Klasicizam u Hrvatskoj: Zbornik radova znanstvenog skupa*, Zagreb, 2016., 147.-165.
- D. NJARI, 2010. – Denis Njari, Povijesni razvoj naselja Retfale, *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, vol. 2 no. 2, Osijek 2010., 74-76.
- J. N. SABLJAK, 2002. – Jasminka Najcer Sabljak, Umjetnička ostavština našičke obitelji Pejačević, u: *Osječki zbornik*, vol. 26 no. XX, 2002., 193-198.
- J. N. SABLJAK, 2012. – Jasminka Najcer Sabljak, *Umjetničke zbirke vlastelinskih obitelji u Slavoniji i Srijemu*, Zagreb, 2012. (doktorski rad) mentor: prof. dr. sc. Zvonko Maković
- KATALOG, 2013. – *Likovna baština obitelji Pejačević*, Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak, Galerija likovnih umjetnosti, Osijek, 19. rujna 2013. - 7. siječnja 2014.
- KATALOG, 2014. – *Obitelj Pejačević: Povijest, kultura, umjetnost*, Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak, Zagreb, 2014.
- M.OBAD I B.O. ŠĆITAROCI – Mladen i Bojana Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji od Zagreba do Iloka*, Zagreb, 1998.
- A. ŠVERKO, 2013. – Ana Šverko, Razvijati i konzervirati: o važnosti strategije urbanističkog projektiranja za život povijesne gradske jezgre, *Kvartal: Kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj*, vol. X, no. 3-4, 2013., 86-92.
- M. VRBANUS, 2009. – Milan Vrbanus, Novovjekovno plemstvo i vlastelinstva, u: *Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije*, sv. 1, Zagreb, 2009., 286.-292.

10. 1. Izvori

Ministarstvo kulture – Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Osijeku, MK-UZKB-KOS:

Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, *Konzervatorska studija, Separat - Unutrašnje uređenje istočnog krila*, br. 03/010, 2010.

Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, *Konzervatorska studija, Separat - Obnova pročelja istočnog krila*, br. 03/010, 2011.

Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, *Konzervatorska studija, Separat - Obnova središnjeg trakta*, br. 03/010, 2011.

B. VALENČIĆ, 1987. – Božica Valenčić, *Prilozi za konzervatorsku obradu dvorca Pejačević u Retfali*, Osijek, 1987.

Ministarstvo kulture – Uprava za zaštitu kulturne baštine, MK - UZKB:

Zbirka elaborata zaštitnih radova, br. 1432

Središnja topografska zbirka, Stručni izvještaj - Evidencija spomenika kulture, Štefica Habunek Moravac, Dubravka Mladinov, 1963.

Pejačević castle in Osijek

Abstract: Pejačević Castle in Osijek is a cultural heritage building that represents the architectural achievement of an unknown architect, providing testimony to the rich cultural history of Osijek and the entire area of Slavonia, which has been almost entirely neglected in our history. It was built in 1801 in the style of baroque classicism which was a common style of architecture during that period. By the castle, there used to be a big park which, together with the funerary chapel and the castle, created a unique ambience. During its long history, the castle has had many different owners and purposes. Therefore, there have been many changes, mostly in its interior, while the exterior of the building has remained almost the same. This paper deals with the historical development of this imposing building, from its construction to this day. It includes all the conservation-restoration work carried out so far, the current condition of the castle and a personal review of the present-day function of the building as well as the possibility of its revitalisation.

Keywords: *Pejačević Castle in Osijek, Pejačević family, cultural heritage, conservation-restoration work, revitalisation*

11. Prilozi

Slika 1. Dvorac Pejačević u Retfali, 1870. godine, djelo slikara Franza Alta,

izvor: <http://www.glas-slavonije.hr/Slike/2019/04/413120.jpg>

Slika 2. Razglednica sa prikazom dvorca Pejačević, izvor: Muzej Slavonije u Osijeku

Prilog 3. Tlocrt dvorca Pejačević u Retfali, izvor: MK-UZKB-MF-1269

Prilog 4. Snimak sjevernog i južnog pročelja dvorca Pejačević u Retfali, izvor: MK-UZKB-MF-1272

Slika 5. Ostaci nekadašnjeg perivoja s prilaznim dvorištem, ogradom i monumentalnim ulaznim portalom, izvor: osobna fotografija

Slika 6. Ograda dvorca Pejačević u Retfali danas, izvor: osobna fotografija

Slika 7. Gospodarska zgrada na zapadnoj strani ulaznog dvorišta, izvor: osobna fotografija

Prilog 8. Rješenje Konzervatorskog zavoda u Zagrebu kojim se dvorac Pejačević u Retfali upisuje u Registar nepokretnih spomenika kulture Kotara Osijek, 1961. godine, izvor: MK-UZKB-KOS

Prilog 9. Rješenje kojim se dvorac Pejačević u Retfali briše iz Registra nepokretnih spomenika kulture bivšeg kotara Osijek, 1969. Godine, izvor: MK-UZKB-KOS

Prilog 10. Rješenje kojim se dvorac Pejačević u Retfali upisuje u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, 1969. godine, izvor: MK-UZKB-KOS

Slika 11. Sjeverna pročelna strana dvorca, izvor: MK-UZKB-KOS

Slika 12. Pogled na južnu stranu dvorca, izvor: MK-UZKB-KOS

Prilog 13. Tlocrt prizemlja, izvor: MK-UZKB-MF-40994

Prilog 14. Tlocrt prvog kata, izvor: MK-UZKB-MF-40996

Slika 15. Sjeverno pročelje dvorca, izvor: MK-UZKB-KOS-B 39160

Slika 16. Bočna krila dvorca, pogled sa sjeverne strane, izvor: MK-UZKB-KOS-B 39323, B 39326

Slika 17. Središnja rizalitna zona južnog pročelja, izvor: MK-UZKB-KOS-B 245

Slika 18. Bočna krila, južno pročelje, izvor: MK-UZKB-KOS-B 243

Prilog 19. Poprečni presjek, izvor: MK-UZKB-MF-40992

Slika 20. Svečana dvorana, sačuvana kasetirana oplata u donjoj zoni zidova, izvor: MK-UZKB-KOS-B 39339

Slika 21. Svečana dvorana, završni vijenac sa zuborezom (dentima), izvor: MK-UZKB-KOS-B 39336

Slika 22. Svečana dvorana, ostatak štukaturnog ukrasa stropa, izvor: MK-UZKB-KOS-B 39334

Prilog 23. Pretpostavljeni izvorni raspored prostorija prizemlja, izvor: MK-UZKB-MF-40991

Prilog 24. Etape izgradnje, tlocrt prizemlja, izvor: MK-UZKB-MF-40989

Slika 25. Oštećenja na skulpturama ograde dvorca, izvor: MK-UZKB-KOS-B 14371; B 14362; B 14375

Slika 26. Radovi na rekonstrukciji mansardnog krovišta nad istočnim krilom, izvor: MK-UZKB-KOS

Slika 27. Radovi na rekonstrukciji krovišta nad istočnim krilom, izvor: MK-UZKB-KOS

Prilog 28. Sjeverno i zapadno pročelje istočnog krila prije obnove, izvor: MK-UZKB-KOS: Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova pročelja istočnog krila, br. 03/010, 2011.

Prilog 29. Južno i istočno pročelje istočnog krila prije obnove, izvor: MK-UZKB-KOS: Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova pročelja istočnog krila, br. 03/010, 2011.

Slika 30. Adaptacija istočnog krila dvorca,

izvor: <https://www.vecernji.hr/media/img/4e/dd/8ced906ba69e1f29d9a7.jpeg>

Slika 31. Dvorac Pejačević nakon obnove istočnog krila, današnje stanje,

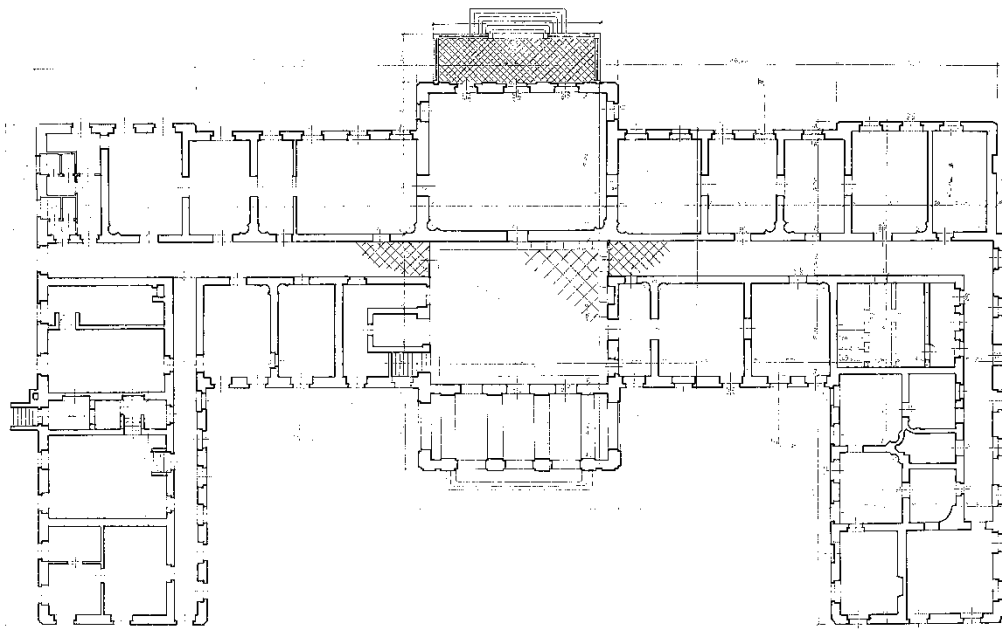
izvor: <https://oskultura.files.wordpress.com/2015/10/dvorac-pejacevic.jpg>

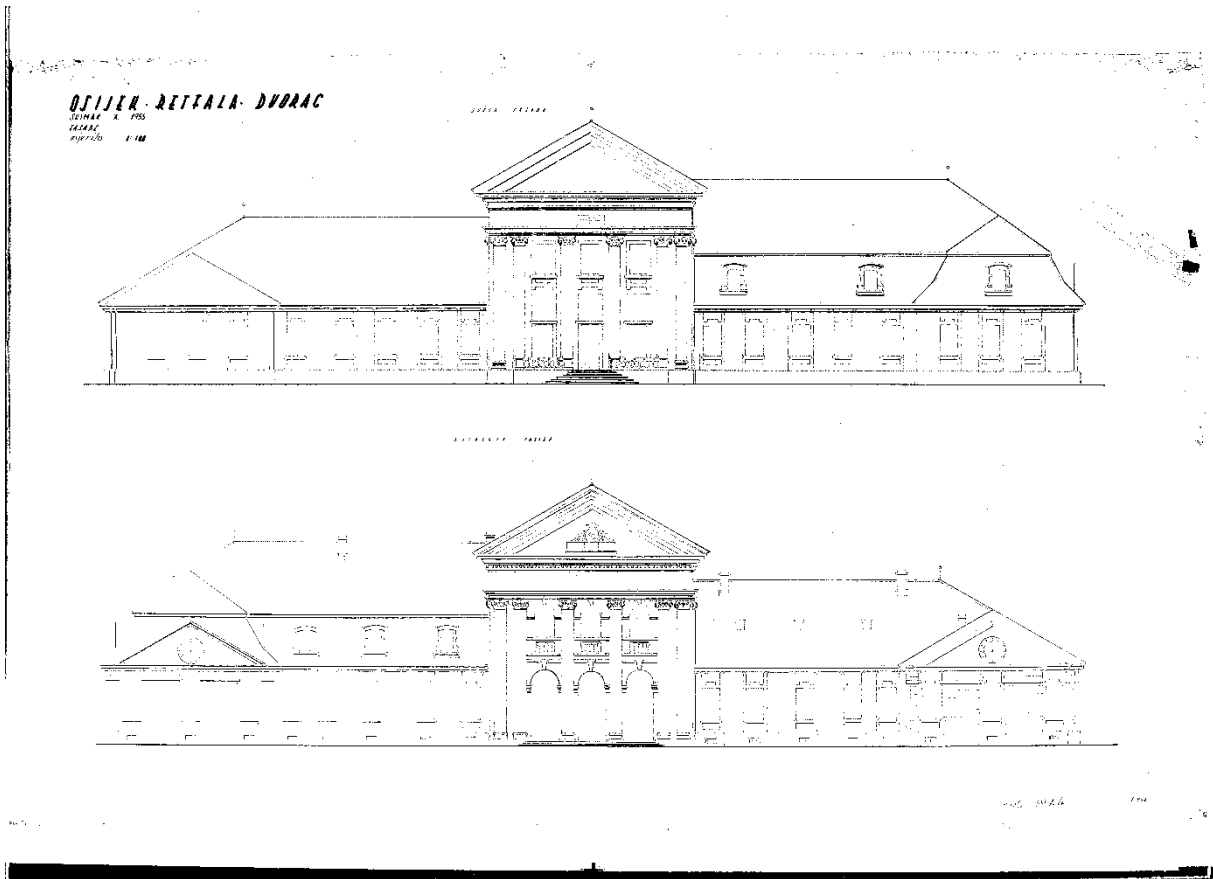
Slika 1. Dvorac Pejačević u Retfali, 1870. godine, djelo slikara Franza Alta,
izvor: <http://www.glas-slavonije.hr/Slike/2019/04/413120.jpg>

Slika 2. Razglednica sa prikazom dvorca Pejačević, izvor: Muzej Slavonije u Osijeku

Prilog 3. Tlocrt dvorca Pejačević u Retfali, izvor: MK-UZKB-MF-1269

Prilog 4. Snimak sjevernog i južnog pročelja dvorca Pejačević u Retfali, izvor: MK-UZKB-MF-1272

Slika 5. Ostaci nekadašnjeg perivoja s ulaznim dvorištem, ogradom i monumentalnim ulaznim portalom, izvor: osobna fotografija

Prilog 6. Ograda dvorca Pejačević u Retfali danas, izvor: osobna fotografija

Prilog 7. Gospodarska zgrada na zapadnoj strani ulaznog dvorišta, izvor: osobna fotografija

NAJVIŠA REPUBLIKA HRVATSKA
KONSERVATORSKI SAVOD
Z A G R E B
Opatiška ul.10, tel. 36-515

Broj: 01-471/1-1961.

Zagreb, 15. IX 1961.

Na osnovu člana 57. Zakona o zaštiti spomenika kulture ("Narodne novine" br. 18/60.) Konzervatorski savod u Zagrebu donosi

RJEŠENJE

Uvažuje se da DVORAC RETFALI u OSIJEKU, sagradio ga kat. čest. br. 1, zemljišno-knjižni uložak br. 1875 K.o. Retfala, vl. društveno i Družba Marijinih sestara šudotvorne svetinje, koja koristi Opća bolnica u Osijeku i Družba Marijinih sestara šudotvorne svetinje, ima obilježje spomenika kulture, te se određuje upis tog spomenika u register nepokretnih spomenika kulture kotara Osijek.

Pod ograničenje iz člana 29. Zakona o zaštiti spomenika kulture dolazi i neposredna okolina tog spomenika kulture i to kat. čest. br. 2/1, zem.knjiž.ul.br. 1875 K.o. Retfala.

Makon pravomoćnosti rješenje će se dostaviti Kotarskom sudu u Osijeku radi njegova upisa u zemljišne knjige.

Žalba protiv ovog rješenja ne sadržava njegovo izvršenje.

O b r a z l o ž e n j e

Komisija Konzervatorskog zavoda u Zagrebu određena rješenjem br. 01-278/1-1961. od 10. VI 1961. ustanovila je:

1./ Rješenjem Konzervatorskog zavoda u Zagrebu broj: 1251-1955. od 1. VII 1955. proglašena je dvor u Retfali spomenikom kulture;

2./ Prizemni klasicistički dvorac s mansardnim krovom, s jednokutnim risalitom uzred pročelja sagradili su Pejačevići 1796.-1801. Zajedno sa stilskom pobožnom zgradom te klasicističkom ogradom prema česti dvor čini zaokružan ambijent istaknutije arhitektonske vrijednosti na području Slavonije.

Na osnovu izloženog, a temeljem čl. 1, 2, 37, 38 i 39. Zakona o zaštiti spomenika kulture i čl. 8., 11 i 13. Pravilnika o registraciji spomenika kulture ("Narodne novine" br. 1/61.) riješeno je kao u dispozitivu.

Protiv ovog rješenja dozvoljena je žalba Savjetu za kulturu NRH u roku od 15 dana od dana prijema. Žalba se predaje ovom Konzervatorskom zavodu.

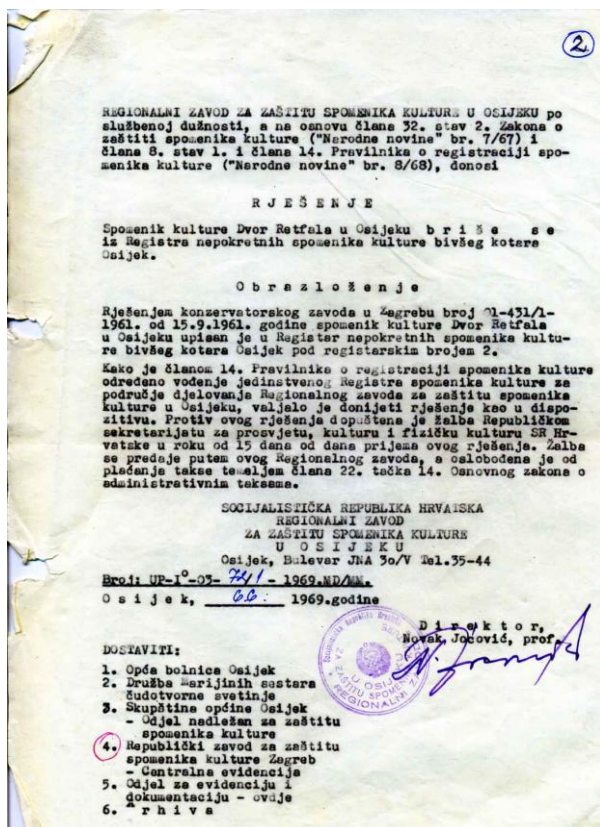
O tome obavijesti:

- 1./ Družba Marijinih sestara šudotvorne svetinje, Osijek, Retfala
- 2./ Opća bolnica Osijek
- 3./ Narodni odbor općine Osijek
- 4./ Narodni odbor kotara Osijek
- 5./ Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, Beograd
- 6./ Konzervatorski savod, Zagreb
registar spomenika kulture

D I R E K T O R :

Mađe Vlkov

Prilog 8. Rješenje Konzervatorskog zavoda u Zagrebu kojim se dvorac Pejačević u Retfali upisuje u Registar nepokretnih spomenika kulture kotara Osijek, 1961. godine, izvor: MK-UZKB-KOS

Prilog 9. Rješenje kojim se dvorac Pejačević u Retfali briše iz Registra nepokretnih spomenika kulture bivšeg kotara Osijek, 1969. godine, izvor: MK-UZKB-KOS

REGIONALNI ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE U OSIJEKU
po službenoj dužnosti, a na osnovu člana 32. stav 2. Zakona
o zaštiti spomenika kulture ("Narodne novine" br. 7/67) i
člana 8. stav 1. te člana 14. Pravilnika o registraciji spo-
menika kulture ("Narodne novine" br. 8/68), donosi

RJEŠENJE

Spomenik kulture Dvor Retfala u Osijeku u p i s u j e s e
u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda
za zaštitu spomenika kulture u Osijeku.

Obrazloženje

Rješenjem Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u
Osijeku broji ~~211-22/1~~ 1969. od 6.6. 1969. brisan
je spomenik dvor Retfala iz Registra nepokretnih spomenika
kulture bivšeg kotara Osijek.
Iako je članom 14. Pravilnika o registraciji spomenika kulture
određeno vođenje jedinственог Регистра spomenika kulture za
područje djelovanja Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika
kulture u Osijeku, valjelo je donijeti rješenje kao u disposi-
tivu.
Protiv ovog rješenja dopuštena je žalba Republičkom sekreta-
rijatu za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske u
roku od 15 dana od dana prijema rješenja. Žalba se predaje
putem ovog Regionalnog zavoda, a oslobođena je od plaćanja
takse temeljem člana 22. tačka 34. OZAT-a.

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA
REGIONALNI ZAVOD
ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE
U OSIJEKU
Osijek, Bulevar JNA 30/V tel. 35-44

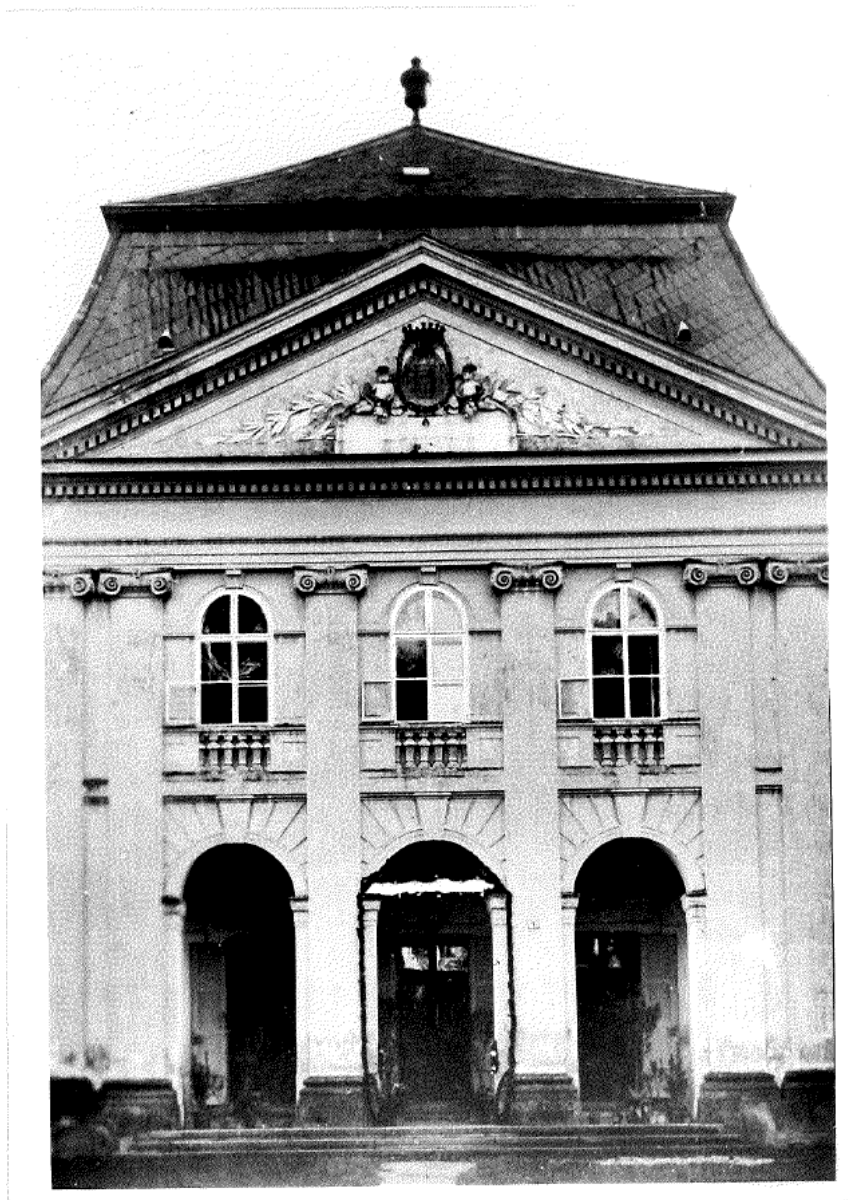
Broj: UP-1°-03- 72/11 1969. RD/ML.
O s i j e k, 19 6.6. 1969. godine.

DOŠAVITI:

1. Opća bolnica Osijek
2. Društvo Marijinih sestara
čudotvorne svetinje Osijek
3. Skupština općine Osijek
4. Republički zavod za zaštitu
spomenika kulture Zagreb
- Centralna evidencija
5. Odjel za evidenciju i dokumen-
taciju spomenika kulture - ovdje
6. A r h i v s

Direktor,
Vesna Jovanović, prof.

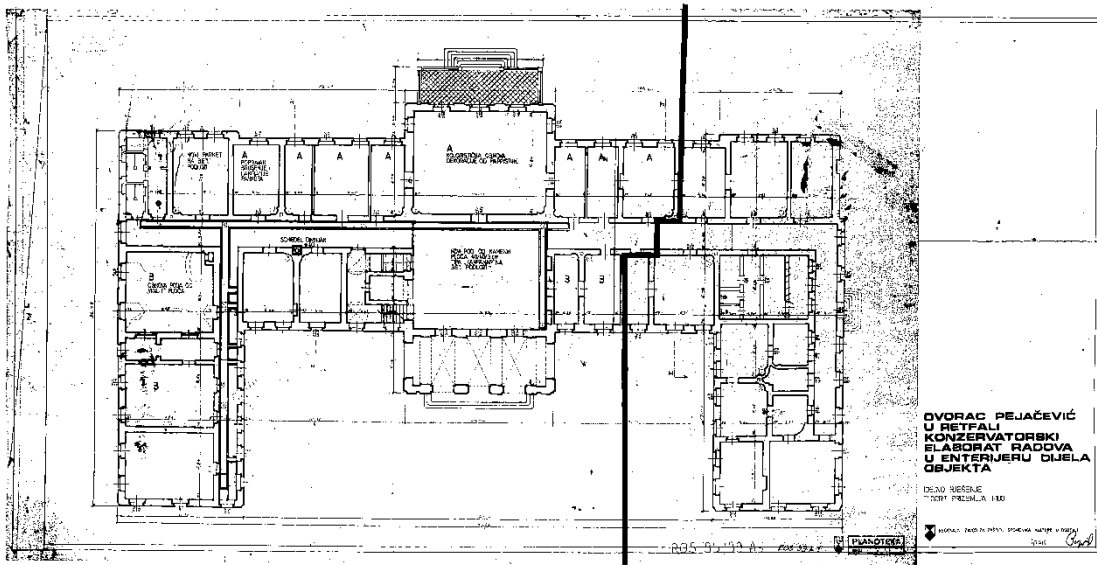

Prilog 10. Rješenje kojim se dvorac Pejačević u Retfali upisuje u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, 1969. godine, izvor: MK-UZKB-KOS

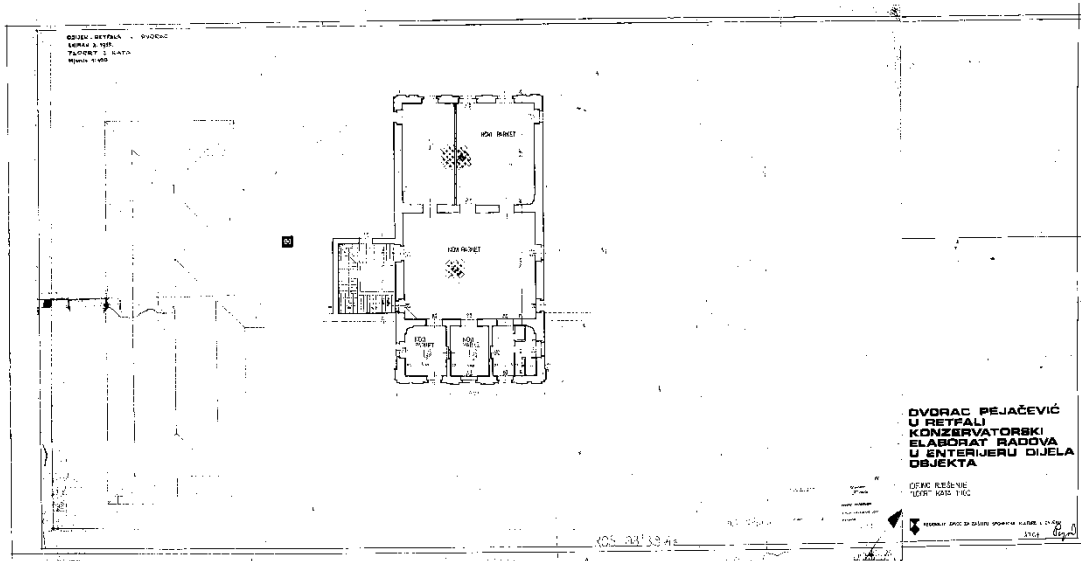
Slika 11. Sjeverna pročelna strana dvorca, izvor: MK-UZKB-KOS

Slika 12. Pogled na južnu stranu dvorca, izvor: MK-UZKB-KOS

Prilog 13. Tlocrt prizemlja, izvor: MK-UZKB-MF-40994

Prilog 14. Tlocrt prvog kata, izvor: MK-UZKB-MF-40996

B 39323

Slika 16. Bočna krila dvorca, pogled sa sjeverne strane, izvor: MK-UZKB-KOS-B 39323

B 39326

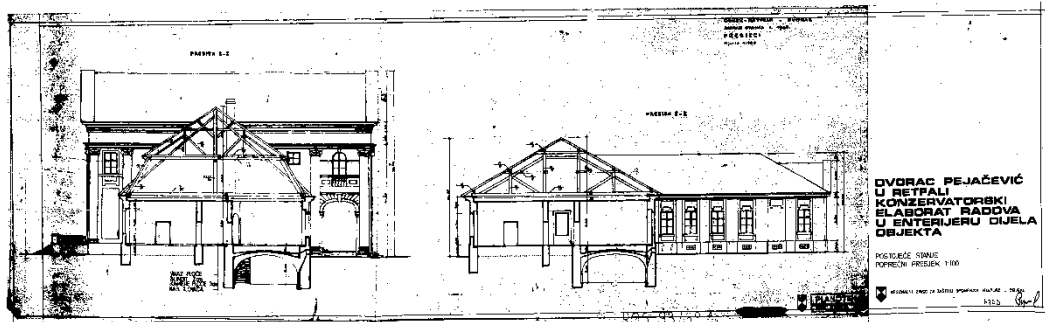
Slika 16. a Bočna krila dvorca, pogled sa sjeverne strane, izvor: MK-UZKB-KOS-B 39326

Slika 17. Središnja rizalitna zona južnog pročelja, izvor: MK-UZKB-KOS-B 245

Slika 18. Bočna krila, južno pročelje, izvor: MK-UZKB-KOS-B 243

Prilog 19. Poprečni presjek, izvor: MK-UZKB-MF-40992

Slika 20. Svečana dvorana, sačuvana kasetirana oplata u donjoj zoni zidova, izvor: MK-UZKB-KOS-B 39339

Slika 21. Svečana dvorana, završni vijenac sa zuborezom (dentima), izvor: MK-UZKB-KOS-B 39336

Slika 22. Svečana dvorana, ostatak štukaturnog ukrasa stropa, izvor: MK-UZKB-KOS-B 39334

Slika 25. Oštećenja na skulpturama ograde dvorca, izvor: MK-UZKB-KOS-B 14371

Slika 25. a Oštećenja na skulpturama ograde dvorca, izvor: MK-UZKB-KOS-B 14362

Prilog 25. b Oštećenja na skulpturama ograde dvorca, izvor: MK-UZKB-KOS-B 14375

Slika 26. Radovi na rekonstrukciji mansardnog krovišta nad istočnim krilom, izvor: MK-UZKB-KOS

Slika 27. Radovi na rekonstrukciji krovšta nad istočnim krilom, izvor: MK-UZKB-KOS

INVESTITOR	MEDIKOL GRUPA d.o.o. ZAGREB
GRAĐEVINA	REKONSTRUKCIJA I ADAPTACIJA BIVŠEG DVORCA PEJAČEVIĆ U OSJEKU
VRSTA PROJEKTA	KONZERVATORSKA STUDIJA
BROJ PROJEKTA	03/010.

Sjeverno pročelje istočnog krila

Zapadno pročelje istočnog krila

Siječanj 2011.

Page

Prilog 28. Sjeverno i zapadno pročelje istočnog krila prije obnove, izvor: MK-UZKB-KOS: Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova pročelja istočnog krila, br. 03/010, 2011.

INVESTITOR	MEDIKOL GRUPA d.o.o. ZAGREB
GRADEVINA	REKONSTRUKCIJA I ADAPTACIJA BIVŠEG DVORCA PEJAČEVIĆ U OSIJEKU
VRSTA PROJEKTA	KONZERVATORSKA STUDIJA
BROJ PROJEKTA	03/010.

Južno i istočno pročelje istočnog krila

Siječanj 2011.

Page

Prilog 29. Južno i istočno pročelje istočnog krila prije obnove, obnove, izvor: MK-UZKB-KOS: Ured ovlaštenog arhitekta Tone Papić, Konzervatorska studija, Separat - Obnova pročelja istočnog krila, br. 03/010, 2011.

Slika 30. Adaptacija istočnog krila dvorca,

izvor: <https://www.vecernji.hr/media/img/4e/dd/8ced906ba69e1f29d9a7.jpeg>

Slika 31. Dvorac Pejačević nakon obnove istočnog krila, današnje stanje,

izvor: <https://oskultura.files.wordpress.com/2015/10/dvorac-pejacevic.jpg>